

Vergaderjaar 2009–2010

31 371

Kredietcrisis

Nr. 329

VERSLAG VAN EEN ALGEMEEN OVERLEG

Vastgesteld 7 april 2010

De vaste commissie voor Financiën¹ heeft op 10 maart 2010 overleg gevoerd met minister De Jager van Financiën over:

- **de brief van de minister van Financiën d.d. 20 oktober 2009 over de stand van zaken rond de leenovereenkomst tussen IJsland en Nederland (31 371, nr. 269);**
- **de brief van de minister van Financiën d.d. 11 januari 2010 over de stand van zaken rond de leenovereenkomst tussen IJsland en Nederland (31 371, nr. 303);**
- **de brief van de minister van Financiën d.d. 11 januari 2010 met antwoorden op vragen van een schriftelijk overleg over de stand van zaken rond de leenovereenkomst tussen IJsland en Nederland (31 371, nr. 304);**
- **de brief van de minister van Financiën d.d. 19 januari 2010 met nadere informatie over de leenovereenkomst tussen IJsland en Nederland en Icesave (31 371, nr. 306);**
- **de brief van de minister van Financiën d.d. 22 februari 2010 over de onderhandelingen met IJsland (31 371, nr. 318);**
- **de brief van de minister van Buitenlandse Zaken over de appreciatie van het «avis» van de Europese Commissie inzake de lidmaatschapsaanvraag van IJsland (23 987, nr. 107).**

¹ Samenstelling:

Leden: Van der Vlies (SGP), Blok (VVD), voorzitter, Ten Hoopen (CDA), ondervoorzitter, Weekers (VVD), Van Haersma Buma (CDA), De Nerée tot Babberich (CDA), Haverkamp (CDA), Dezentjé Hamming-Bluemink (VVD), Omtzigt (CDA), Koşer Kaya (D66), Irrgang (SP), Luijben (SP), Kalma (PvdA), Blanksma-van den Heuvel (CDA), Cramer (ChristenUnie), Van der Burg (VVD), Tony van Dijck (PVV), Spekman (PvdA), Gesthuizen (SP), Ouwehand (PvdD), Tang (PvdA), Vos (PvdA), Bashir (SP), Sap (GroenLinks) en Linhard (PvdA).

Plv. leden: Van der Staaij (SGP), Remkes (VVD), Pieper (CDA), Aptroot (VVD), Jan de Vries (CDA), Van Hijum (CDA), Mastwijk (CDA), Elias (VVD), De Pater-van der Meer (CDA), Pechtold (D66), Kant (SP), Ulenbelt (SP), Van der Veen (PvdA), Smilde (CDA), Anker (ChristenUnie), Nicolai (VVD), De Roon (PVV), Heerts (PvdA), Karabulut (SP), Thieme (PvdD), Heijnen (PvdA), Roefs (PvdA), Van Gerven (SP), Vendrik (GroenLinks) en Smeets (PvdA).

Van het overleg brengt de commissie bijgaand stenografisch verslag uit.

De voorzitter van de vaste commissie van Financiën,
Blok

De plaatsvervangend griffier van de vaste commissie van Financiën,
Berck

Voorzitter: Blok
Griffier: Van den Berg

Aanwezig zijn zes leden der Kamer, te weten: Blanksma-van den Heuvel, Blok, Tony Van Dijck, Irrgang, Tang en Weekers

en minister De Jager van Financiën, die vergezeld is van enkele ambtenaren van zijn ministerie.

De **voorzitter**: Ik open dit algemeen overleg van de vaste commissie voor Financiën en heet de minister, zijn ambtenaren en de belangstellenden op de publieke tribune welkom. Aan de orde is een aantal stukken over de kwestie Icesave. Dit algemeen overleg mag tweeënhalf uur duren. Ik stel derhalve voor om in eerste termijn een spreektijd van maximaal tien minuten per fractie te hanteren. Het woord is allereerst aan de heer Weekers.

De heer **Weekers** (VVD): Voorzitter. Voor ons ligt een langsleepende zaak. Er is nog steeds geen definitieve overeenstemming over de lening van 1,3 mld. die Nederland aan IJsland heeft verstrekt om het depositogarantiestelsel althans tot € 20 000 voor IJsland uit te voeren. Het geduld van mijn fractie is meer dan op. Ik kan me voorstellen dat de minister datzelfde gevoel heeft, maar dat hij zich wat diplomatieker moet uitdrukken. Ik ga even terug in de geschiedenis.

IJsland mag op basis van het feit dat het lid is van de Europese Economische Ruimte in andere landen met bijkantoren bankieren. Het is dan wel verplicht om aan een aantal essentiële eisen te voldoen. Het land zal buitengewoon goed toezicht moeten houden op de financiële instellingen, zeker ook omdat hier home country toezicht geldt. IJsland moet zich voorts conformeren aan het minimumstelsel van het depositogarantiesysteem, maar het heeft zich ook te schikken naar het gelijkheidsbeginsel zoals wij dat in Europa hebben afgesproken. IJsland heeft vervolgens wel gebankierd. Er is bijna 2 mld. in heel korte tijd opgeladen in Nederland. Dat is in een Vikingschip gestopt en dat is met de noorderzon vertrokken. En als puntje bij paaltje komt, blijkt IJsland zich niet aan de verplichtingen te houden. Sterker nog, het zondigt tegen de drie uitgangspunten die ik zojuist heb genoemd. Het toezicht was niet goed, het toezicht faalde. Dat leidde er zelfs toe dat in een brief van de minister-president en de minister van Financiën van 10 oktober 2008 werd aangekondigd dat de Nederlandsche Bank na overleg met de minister van Financiën IJsland aansprakelijk stelde in verband met het niet adequaat functioneren van het toezicht. IJsland werd dus aansprakelijk gesteld wegens falend toezicht. Het werd aansprakelijk gesteld voor de gehele schade die Nederland lijdt, en dat is 2 mld.

Er is met IJsland al in oktober 2008 een memorandum of understanding afgesproken dat het 1,3 mld. zou terugbetalen met 6,7% rente. Ik geloof dat er een paar jaar geen rente in rekening zou worden gebracht, maar dat daarna de teller zou gaan tikken. Er was destijds een aflossingsschema bijgevoegd. Dat is later weer een paar keer heronderhandeld. Ik heb het gevoel dat dit land in het begin een vinger van Nederland heeft gekregen en dat het uiteindelijk de hele hand heeft gepakt. In het begin was die afspraak gemaakt en was er een memorandum of understanding. Later is er heronderhandeld. Het IJslandse parlement heeft er ongelooflijk lang over gesproken. De minister heeft een paar dagen geleden in zijn persbericht aangegeven hoeveel uren IJsland hierover heeft gesproken. Uiteindelijk was het dan zover – op de laatste dag van het vorige jaar – dat er een goedkeuringswet voorlag. En uiteindelijk vertikt de president het om te tekenen en zegt de bevolking massaal nee.

Ik heb op zichzelf best begrip voor de man op straat in IJsland die zegt: waarom moet ik nu opdraaien voor de rommel die bankiers hier hebben

aangericht? Ik begrijp dat goed. Tegelijkertijd zeg ik als Nederlandse volksvertegenwoordiger: ik vind het ook onacceptabel dat die rekening naar de Nederlandse belastingbetaler zou worden doorgeschoven. En laten we niet vergeten dat ergens tussen de 75 en misschien wel 90% van de schade wordt gerecupereerd uit de boedel van Landsbanki. Wat mij betreft, is het geduld echt op. Ik vind dat Nederland niet nog coulanter kan zijn dan het al is geweest. Ik vind wel dat je natuurlijk in alle redelijkheid naar een oplossing moet zoeken als het gaat om de termijn waarop moet worden terugbetaald.

Ik ben van mening dat in elk geval de initiële schade moet worden terugbetaald. Dat is, wat de VVD betreft, niet alleen de 1,3 mld. die Nederland heeft voorgeschoten in het kader van het depositogarantiestelsel, maar dat is ook de pakweg 200 mln. die vervolgens door de rest van de Nederlandse banken moet worden opgehoest. Dat is nog eens ruim 100 mln. die uit de Nederlandse schatkist komt om het depositogarantiesysteem tot € 100 000 aan te vullen en dat zijn de 100 000-plus-spaarders en dat zijn de provincies, gemeenten en bedrijven die niet vallen onder het depositogarantiesysteem. En dan kom je op een totaal schadebedrag voor Nederland van bijna 2 mld. Dat is gewoon primaire schade.

Ik zeg tegelijkertijd dat Nederland niet hoeft te verdienen op de rente. Ik heb begrepen dat er aanvankelijk een vaste rente was afgesproken. Daarmee zou Nederland de risico's nemen voor rentefluctuaties. Maar ik zou er geen enkele moeite mee hebben als met IJsland zou worden afgesproken dat het gewoon de rente terugbetaalt die Nederland ook kwijt is over het bedrag dat IJsland nog verschuldigd is. Dat zou ik in elk geval eerlijk vinden, en in deze volgorde.

Ik kan niet begrijpen dat IJsland voor de IJslanders een «Landsbanki new» heeft opgericht, waarbij naar verluidt de IJslanders in wezen schadevrij zijn gebleven wat betreft hun deposito's, terwijl de buitenlandse tegoeden in de failliete boedel van «Landsbanki old» zijn achtergebleven. Kan de minister hier enige helderheid in scheppen? Volgens mij druist dat lijnrecht in tegen het gelijkheidsbeginsel dat wij in Europa met elkaar hebben afgesproken.

Ik heb zojuist gesproken over de 100 000-plusspaarders. Wat heeft de minister van Financiën in de afgelopen anderhalf jaar specifiek voor deze groep gedaan? Dan bedoel ik natuurlijk de functionaris, want deze minister zit daar nog niet zo lang. Ik herinner me dat de voormalige minister van Financiën in juni heeft toegezegd dat hij opnieuw zou gaan praten met de 100 000-plusspaarders en dat hij alles zou doen wat in zijn vermogen ligt om ook voor hun belangen op te komen. Ik heb zelf in oktober 2008 de suggestie gedaan om gezamenlijk actie te ondernemen voor alle claims die er in Nederland liggen. Dat zijn de 100 000-plus-spaarders – dat is een overzichtelijke groep van mensen die allemaal bekend zijn, die zich laten vertegenwoordigen en daarnaast zijn dat nog enkele bedrijven, enkele provincies en gemeenten. Het is vrij gemakkelijk om een gezamenlijke actie te ondernemen. Wij hebben daar al vaker op aangedrongen. Ik wil graag weten wat dat tot nu toe heeft opgeleverd. Wij zullen nu toch echt moeten gaan voor het volle schadebedrag, waarbij die aansprakelijkheidstelling van begin oktober 2008 als uitgangspunt moet worden gehanteerd. Dat betekent dan ook dat er een zware juridische claim moet worden voorbereid contra IJsland. Ik besef terdege dat juridische procedures ellenlang kunnen zijn. Die kunnen jarenlang duren. Het heeft dus altijd mijn voorkeur om uiteindelijk de zaak fatsoenlijk te schikken, zodat ook de Nederlandse belastingbetaler het beste af is. Maar hoe langer je wacht met het instellen van een claim, hoe langer je IJsland de ruimte geeft om ons aan het lijntje te houden. Ik vind dat dit afgelopen moet zijn.

Ik wil ingaan op het EU-lidmaatschap van IJsland. Het heeft mij zeer verbaasd dat de Europese Commissie zich zo positief heeft uitgesproken

over een snelle toetreding van IJsland. Ik heb die verklaring gelezen. Daarin staat dat IJsland zich toch voorbeeldig heeft gedragen als lid van de EER en daarmee eigenlijk al 75% van het acquis heeft geïmplementeerd. Ik vind dat eerlijk gezegd een gotspe als je kijkt naar het hele dossier rondom Icesave en naar de wijze waarop Nederland en het Verenigd Koninkrijk zijn gedupeerd door falend toezicht, schending van het gelijkheidsbeginsel en het niet adequaat voldoen aan het depositogarantiesysteem. Dan kan ik niet zeggen dat dit een betrouwbare EER-partner is. Ik vind dat iedereen, dus ook landen, recht hebben op een tweede kans. Maar dan zullen ze eerst de rommel uit het verleden moeten opruimen.

Ik heb vorige week via de vaste commissie gevraagd om de minister van Buitenlandse Zaken voor dit overleg uit te nodigen, maar hij kon vandaag niet. Toen werd mij gemeld dat de regering met één mond spreekt. Dat kan in dit kabinet misschien nog wat gemakkelijker dan in het vorige, althans in het missionaire. Ik zou graag de volgende toezegging hebben van de minister van Financiën. Als hij die niet kan geven, omdat hij niet voor de minister van Buitenlandse Zaken wil spreken, dan zouden wij dit overleg na het antwoord van de minister van Financiën moeten schorsen. Dan zouden wij dat moeten voortzetten als de minister van Buitenlandse Zaken erbij kan zijn. Ik vind dat Nederland absoluut moet zeggen: er wordt niet onderhandeld totdat dit dossier naar tevredenheid is afgehandeld. Het probleem moet dus naar tevredenheid worden opgelost. «Naar tevredenheid opgelost» wil niet zeggen dat al het geld terug is, want dat kan best nog twintig jaar duren. En daar heb ik begrip voor. Maar ik vind wel dat er echt een punt gezet moet worden en dat Nederland niet verder met zich moet laten sollen, want wij zijn elke keer coulant geweest, nog coulanter, nog coulanter, en uiteindelijk heeft dat ons niets opgeleverd. Wij zijn alleen maar aan het lijntje gehouden.

Ik wil nog een laatste opmerking maken.

Er wordt door sommige critici en mensen in het land gezegd: ja, maar IJsland is toch zo'n arm land. Ze zijn zo getroffen door de financiële en economische crisis. Er zullen beslist mensen in IJsland zijn die het buitengewoon zwaar hebben, maar er zijn ook mensen in Nederland die het buitengewoon zwaar hebben. Ik wijs op de welvaartsontwikkeling in IJsland. Het inkomen per hoofd in IJsland lag voor de financiële crisis nog hoger dan in Nederland. Na de crisis ligt het iets lager dan in Nederland, maar de verwachting is dat het wel vrij stabiel zal zijn. Het ligt echter nog steeds hoger dan bijvoorbeeld in Frankrijk of Duitsland. Dan maakt niemand mij wijs dat IJsland een land is dat op termijn niet aan zijn verplichtingen zou kunnen voldoen en waarvoor maar nog meer clementie zou moeten worden betracht. Ik denk dat het nu tijd is om te zeggen: wij hebben lang genoeg gewacht, nu komen jullie over de brug. Anders blokkeren wij (a) de EU-toetreding, doen wij er alles aan om (b) te bewerkstelligen dat een verdere samenwerking met het IMF wordt bevroren en zorgen wij ervoor dat er (c) een juridische claim wordt neergelegd voor het volle pond.

Mevrouw **Blanksma-van den Heuvel** (CDA): Wij spreken vandaag over een leenovereenkomst tussen IJsland en Nederland. Dat is eigenlijk heel bizar, want er is helemaal geen leenovereenkomst meer tussen deze twee partners, omdat afgelopen vrijdag en masse in een referendum het voorliggende voorstel, het akkoord, afgewezen is. In die zin zijn wij dus met elkaar in een vacuüm terechtgekomen. De IJslandse regering heeft na afloop van het referendum direct een verklaring afgegeven waarin staat dat zij in ieder geval zal trachten om op korte termijn een goede oplossing te vinden. Wat ons betreft is vrij onduidelijk wat zij daar precies mee bedoelt.

In dit debat van vandaag ligt de volgende kernvraag voor: hoe gaan wij nu verder? De CDA-fractie wil vandaag helderheid hebben op drie punten.

Dat zijn allereerst de vervolgonderhandelingen over het nieuwe akkoord dat er zal moeten komen. Wij zijn al meer dan zeventien maanden met elkaar aan het onderhandelen over een definitief akkoord over de terugbetaling van de schuld aan Nederland. Het gaat inderdaad om een bedrag van 1,3 mld. dat er zonder meer al ligt. Met alle bijkomende kosten et cetera komen wij zeker op een bedrag van ruim 1,5 mld. uit. Dat is een gigantisch bedrag. Ik weet overigens niet hoe mijn collega van de VVD aan het bedrag van 2 mld. komt.

De Icesavekwestie lijkt uitgegroeid tot een gigantische diplomatieke prestigestrijd. Dat is onwenselijk, want er worden op dit moment verwijten over en weer uitgesproken. Of het nu over de positie bij het IMF gaat, over de hoogte van de rente, over het tempo van de terugbetalingen, alles lijkt op dit moment in de verwijtende sfeer terecht te komen. Dat is onwenselijk voor de uiteindelijk gewenste goede onderhandelingsresultaten die wij met elkaar nastreven.

Vanaf 9 februari 2010 worden de onderhandelingen aan de IJslandse zijde geleid door de Amerikaanse advocaat Lee Buchheit. Hij is een expert op het gebied van buitenlandse schulden. Met zijn komst, zo lezen wij in de media, worden de onderhandelingen sterk verhard. Heeft de minister zelf ook de ervaring dat men aan IJslandse kant aan het verharden is? Wat is volgens hem dan de reden? IJsland geeft aan dat het overweegt om naar het Europese Hof te stappen om uitspraken over de schulden te krijgen. De Europese wetgeving rondom deze schuldenpositie is immers onduidelijk. Heeft IJsland daar een punt? Hoe zijn de onzekerheden rondom de rechtmatigheid van deze schuldenpositie? Zijn er risico's aan verbonden en, zo ja, op welke wijze wordt hier vanuit Nederland en vanuit Engeland op geacteerd?

Het lijkt erop dat de IJslanders het akkoord in het referendum hebben afgewezen, omdat zij de rentelasten te hoog vonden. Bovendien voelden en voelen zij zich helemaal niet verantwoordelijk voor het omvallen van de drie banken in IJsland. De IJslanders zeggen eigenlijk: wij kunnen hier helemaal niets aan doen. Hoe kijkt de minister daar zelf tegenaan? Heeft hij zelf ook het gevoel dat de IJslandse bevolking zich nauwelijks verantwoordelijk voelt?

Ik wil graag ook een inschatting van de minister van de financiële en economische situatie in IJsland. IJsland zegt dat het niet eens in staat is om überhaupt deze schuld terug te betalen. Volgens het IMF is de schuld van IJsland wel houdbaar. Klopt dit en wat is de mening van de minister over de inschatting dat IJsland financieel en economisch wel in staat zou moeten zijn om die schuld terug te betalen?

Er doen verhalen de ronde dat de opbrengst van de boedel behoorlijk zou kunnen zijn. De boedel van Landsbanki moet immers nog verkocht worden. Die zou dus behoorlijke bedragen kunnen opbrengen. Hoe staat het daarmee? Wat zijn de mogelijkheden als het gaat om een vrij snelle verkoop van die boedel?

De minister heeft in de afgelopen tijd veel samengewerkt met de Britten. Nederland en het Verenigd Koninkrijk hebben gezamenlijk een schuldtegoed van zo'n 3,8 mld. Die nauwe samenwerking lijkt dus behoorlijk van belang. Niettemin was in de media in de afgelopen periode een paar keer onduidelijk of alleen de Britten aan de onderhandelingstafel zaten of dat ook Nederland een prominente positie aan die onderhandelingstafel heeft. Kan de minister daar iets meer over vertellen? Hoe verlopen die onderhandelingen? Hoe verloopt de samenwerking met de Britten? Wie doet eigenlijk de onderhandelingen voor Nederland? Zitten mensen van de Nederlandsche Bank daar aan tafel of zitten uitsluitend vertegenwoordigers van het ministerie van Financiën aan tafel?

Ik kom te spreken over de toetreding van IJsland tot de Europese Unie. Hoe gaan wij daarmee verder? Er is inmiddels een lidmaatschapsaanvraag ingediend en de Europese Commissie lijkt in ieder geval positief te adviseren. Mijn fractie had en heeft het standpunt dat voorlopig geen

sprake kan zijn van het lidmaatschap van de EU voor IJsland als dat land zijn internationale verplichtingen niet nakomt. De heer Weekers wil natuurlijk weten of ik zover zou willen gaan, zoals hij voorstelt, om de vergadering te schorsen als daar niet een heel helder antwoord op komt van deze minister. Ik wacht in ieder geval het antwoord van de minister van Financiën af en zal dan kijken hoe wij verder gaan.

Een volgend punt is de rol van het IMF. Zolang IJsland de overeenstemming over een overeenkomst blijft blokkeren, is de CDA-fractie van mening dat ook het IMF nog maar eens kritisch moet kijken naar mogelijke nieuwe leenmiddelen richting IJsland. Ik wil gewoon graag dat ook heel duidelijk aan de orde komt dat alles bevroren wordt richting het IMF. Ik hoor daarop graag een reactie van de minister.

Voorzitter. Ik vat het nog even samen. De CDA-fractie heeft kennisgenomen van de uitkomsten van het referendum van de IJslanders. Het referendum ging overigens over omstandigheden die al achterhaald waren. Er zal niettemin zo spoedig mogelijk een akkoord tot stand moeten komen. Hier moet IJsland zich ook terdege van bewust zijn. Wij verwachten dan ook dat de minister op korte termijn de onderhandelingen met IJsland weer oppakt en voortvarend voortzet. Wij vragen hem tevens om op een gepaste wijze de druk op te voeren via die twee indirecte kanalen die wij net bespraken: het IMF en de Europese Commissie. Voor het CDA staat gewoon voorop dat de schuld terugbetaald zal moeten worden, rechtsom of linksom. Wij hoeven er echt geen geld op te verdienen en wij willen best rekening houden met de IJslandse omstandigheden, maar het mag de Nederlandse belastingbetaler geen cent kosten.

Tot slot. Wij hebben gisteren een gesprek gehad met de Icesavegedupeerden. Collega Weekers was daarbij verhinderd. Ik kan zeggen dat het leed van de mensen die daar meer dan € 100 000 spaargeld hadden weggezet, indrukwekkend is. Daar hebben wij ook alle begrip voor. Het CDA heeft zich wel altijd op het standpunt gesteld dat compensatie boven de € 100 000 niet ten koste mag gaan van onze eigen belastingbetalers. En daar blijven wij bij. Wij hebben de minister van Financiën wel gevraagd om waar dat enigszins mogelijk is deze groep van gedupeerden te ondersteunen, te begeleiden en bij te staan. En wie schetst mijn verbazing gisteren? Afgelopen anderhalf jaar heeft de voormalige minister van Financiën op geen enkele wijze een handreiking gedaan aan deze groep. Zij hebben geen enkele ondersteuning ontvangen van het ministerie van Financiën. Dit ondanks dat het regelmatig aan de orde is gesteld in de Kamer. Daarbij zijn ook heel duidelijk toezeggingen gedaan om deze groep gedupeerden te ondersteunen. Is de huidige minister van Financiën op de hoogte van deze feiten? Is hij bereid om waar mogelijk deze groep in de totale onderhandelingen mee te nemen en in ieder geval te ondersteunen? Is hij bereid om te bezien of hij hun een handreiking zou kunnen doen? Ik hoor daarop graag een reactie.

De heer **Weekers** (VVD): Dat laatste vraag ik ook al anderhalf jaar. Ik heb nog een vraag aan mevrouw Blanksma. Zij kwam tot een schadebedrag voor Nederland van 1,5 mld. Ik wil verwijzen naar een rapport van de Rekenkamer van anderhalve maand geleden, waarin de Nederlandse schade helemaal wordt uitgesponnen. Dat is ruim 1,3 mld. die Nederland heeft voorgesloten in het kader van het depositogarantiestelsel tot € 20 000. Vervolgens is er het verschil tussen € 20 000 en € 40 000. Vervolgens is er het verschil tussen € 40 000 en € 100 000. Vervolgens zijn er de 100 000-plusspaarders. Ik noem verder provincies, gemeenten en bedrijven die niet onder het depositogarantiesysteem vallen. Dan kom je uit op een bedrag van tussen 1,9 en 2 mld. De schade is dus aanzienlijk groter. Zeker ook gelet op de laatste oproep van mevrouw Blanksma, wil ik erop wijzen dat het niet alleen om de 100 000-plusgedupeerden gaat, maar ook om andere gedupeerden, zoals inwoners van bepaalde

provincies en bedrijven. Is mevrouw Blanksma met mij van mening dat nu er afgelopen zaterdag een nieuwe situatie is ontstaan en de overeenkomst door middel van dat referendum van tafel is, de minister van Financiën moet gaan voor de volledige Nederlandse schade en dat vervolgens de coullance kan worden gezocht in het afbetalingsschema en in de rentevergoeding?

Mevrouw **Blanksma-van den Heuvel** (CDA): Ik denk dat ik in eerste termijn heel duidelijk ben geweest. Waar ook schade geleden wordt door anderen – dus de gedupeerden boven € 100 000 – moet dat in de onderhandelingen worden meegenomen om te kijken of er mogelijkheden zijn om die terugbetaling te regelen. Ik sluit me daar dan ook gewoon bij aan. Het was mij alleen onduidelijk om welk bedrag het precies ging. De schade die wij als Nederland geleden hebben, zou altijd een punt van onderhandeling moeten zijn.

De heer **Tony van Dijk** (PVV): Voorzitter. Ook voor de Partij van de Vrijheid is het geduld op. Nederland wordt nu veel te lang aan het lijntje gehouden. Bos heeft toentertijd daadkrachtig opgetreden door te zeggen: wij schieten die 1,3 mld. voor. Dat was begrijpelijk, want hij wilde natuurlijk een bepaalde zekerheid in de financiële markt handhaven. Maar ik vraag me wel af wat de heer Bos toentertijd heeft afgesproken met de IJslandse regering. Heeft hij die 1,3 mld. voorgesloten onder het motto van «wij krijgen het wel een keer terug» of zijn er toen, voordat hij die beslissing nam, concrete afspraken gemaakt met de IJslandse regering, ook ten aanzien van het rentepercentage dat op dat bedrag van 1,3 mld. gehanteerd zou worden? Ik lees in de stukken dat vanaf dat voorschieten een rentepercentage geldt van 5,55. Wij weten allemaal dat in de eerste overeenkomst, waar afgelopen zaterdag over gestemd is, een van de bottlenecks was dat men dat rentepercentage gewoon veel te hoog vond. De vraag aan deze minister is derhalve: waar komt dat rentepercentage vandaan en wat is er concreet door de heer Bos afgesproken op het moment dat hij besloot om die 1,3 mld. voor te schieten? Wij hebben gisteren ook met IJslanders gesproken. Zij zeggen: wij hoeven helemaal niet terug te betalen, want in de Banking Directive van de Europese Commissie staat letterlijk dat de overheid niet garant staat voor eventuele gedupeerde spaarders. Ik zal het even citeren. «The UK and the Netherlands demand a state guarantee of Icesave deposits, but there is no mention of a state guarantee in the EU-directive.» Met andere woorden: er staat nergens in de EU-regelgeving dat de staat garant staat in het geval dat de sector het zelf niet kan ophoesten. Ik vraag me dus af hoe sterk we staan. Is dat misschien ook de reden waarom er nog geen rechtszaak is aangespannen door Nederland en Engeland? Ik hoor hierop graag een reactie.

Ik kom te spreken over het punt van discriminatie, over het gelijkheidsbeginsel. De heer Weekers sprak hier ook al over. Tot onze verbazing blijkt namelijk dat de IJslandse spaarders zijn overgeheveld naar de «Landsbanki new» terwijl de buitenlandse spaarders zijn blijven hangen in «Landsbanki old». Met andere woorden: de buitenlandse spaarders kunnen tot nu toe fluiten naar hun centen terwijl de IJslandse spaarders volledig gecompenseerd worden en geen centje pijn hebben. Dit kan natuurlijk niet, zeker niet in het kader van de EER en al helemaal niet als kandidaat-lid voor de EU. Ik hoor graag een reactie op deze pure discriminatie.

Een volgend punt is de vraag: wat wordt nu de insteek van Nederland na het IJslandse «nee» van afgelopen zaterdag? Hebben wij nog wel onderhandelingsruimte? Het laatste voorstel dat er lag, met een variabele rente en twee jaar renteloosstelling, vond ik een heel royaal gebaar. Daarmee zouden de IJslanders 450 mln. besparen. Zelfs dat werd in de prullenbak goegoid. Dus hoever moeten wij nog gaan in die onderhande-

lingen? Of moeten wij gewoon een streep trekken en zeggen: jongens, tot hier en niet verder; wij eisen onze 1,3 mld. terug. Coullance hoeven wij niet te geven, afbetalingstermijnen hoeven wij ook niet te geven. Dat is allemaal een gebaar van de Nederlandse en de Engelse staat. Wij zeggen eigenlijk: de maat is vol, zorg maar dat het geld terugkomt. Leen het desnoods maar bij het IMF en ga met dat IMF onderhandelen over een afbetalingsregeling. Wij willen gewoon ons geld terug en tot die tijd blokkeren wij én elke steun van het IMF én elke onderhandeling in het kader van het EU-lidmaatschap. Ik denk dat de tijd gekomen is dat wij eens flink met de vuist op tafel slaan en wij keihard de onderhandelingen ingaan, want tot nu toe wordt ons gewoon een rad voor ogen gedraaid. Dan heb ik nog een vraag over de recovery rates. Er wordt het percentage genoemd van 75, maar ik heb ook het percentage van 95 gehoord. Waarom wordt er zo lang mee gewacht om de boedel te verkopen en betalen ze niet gewoon al hun schuldeisers?

Voor zover wij kunnen beoordelen zijn de 100 000-plusspaarders zwaar in de steek gelaten door de voormalige minister van Financiën, ondanks toezeggingen richting de Kamer. Wij hebben zelfs een brief gezien waarin hij zijn handen aftrekt van die groep. Hij zegt daarbij: wij steunen die groep niet en wat die mensen gaan doen richting IJsland moeten ze zelf maar weten. Eerder is gezegd dat er gezamenlijk opgetrokken zou worden met de decentrale overheden en met de Nederlandsche Bank, maar daar is allemaal niets van terechtgekomen, hetgeen wij schandelijk vinden. Tot slot kom ik te spreken over de toekomst van de bijkantoren. Had Nederland Icesave kunnen weigeren en had Nederland het uitgebreide depositogarantiestelsel kunnen weigeren aan Icesave? Frankrijk heeft het geweigerd. Een ander Europees land heeft het kennelijk ook geweigerd. De PVV heeft altijd al gezegd dat het systeem van bijkantoren niet functioneert. Je kunt niet in een ander land spaarders verleiden om hun spaarcenten te brengen zonder dat er sprake is van toezicht. Wij moeten van dat bijkantorenregime af. Of je haalt het Nederlands spaargeld op en je brengt dat dan ook onder het Nederlands toezicht en het Nederlands depositogarantiestelsel. Of je haalt in Nederland geen geld op en je doet dat lekker in je eigen land. Nu hebben wij echter te maken met het risico dat 1,3 mld. aan Nederlands spaargeld nooit meer terugkomt. Wij zijn allemaal afhankelijk van een IJslandse toezichthouder die, zoals Wellink zelf toegaf, ons heeft voorgelogen en zijn taken gewoon heeft verzaakt. Klopt het overigens dat op 22 april 2009 alle schulden zijn omgezet in IJslandse kronen en dat de kroon 30% is gedaald in waarde sinds die datum? En, zo ja, kan dat zomaar? Er schijnt sprake te zijn van een of andere noodwet op basis waarvan alle deposito's in kronen zijn omgezet. Vervolgens zijn die kronen met 30% in waarde afgenomen. Als men daar een deposito had staan van € 30 000 is het nu nog € 20 000 waard. Klopt het dat in het Verenigd Koninkrijk wel alle spaarders zijn gecompenseerd? Is het binnen de EU-regelgeving mogelijk om een bijkantoor te weigeren? De heer Wellink doet ons namelijk geloven dat wij dat niet hadden kunnen doen.

De heer **Irrgang** (SP): Voorzitter. Het is voor mij de eerste keer dat ik het genoeg heb om met minister De Jager te praten. Gelet op de mogelijke verkiezingsuitslagen zal dat misschien ook wel een tijdje gaan duren. Dus ik kijk namens mijn fractie uit naar een vruchtbare samenwerking met minister De Jager. Ik lees ook dat hij hard wil gaan doorpakken. Dan wil ik hem toch ook even herinneren aan zijn demissionaire status. Dat neemt niet weg dat wij hopen op een constructieve samenwerking met hem. Een van de dingen die snel moeten worden geregeld, is deze kwestie met IJsland. Het is niet de bedoeling dat wij er over een jaar verder over gaan spreken. Dus dit is bij uitstek een voorbeeld van iets wat een demissionaire minister van Financiën moet oppakken. De geschiedenis leert dat IJsland een heel liberaal beleid heeft gevoerd als het gaat om de

financiële sector. Het land werd geprezen om zijn deregulering en privatisering; winstbelasting werd gebracht naar heel lage tarieven. Ook de inkomstenbelasting werd verlaagd. Het land werd opgehemeld door rechtse ideologen over de gehele wereld als hét voorbeeld van hoe neoliberaal beleid tot allerlei zegeningen leidde. IJsland liep alle fora af waar dat feestje van rechts werd gevierd. En kijk eens waar het nu is. De SP-fractie heeft dus ook begrip voor de bevolking van IJsland die nu met de schulden zit door het failliet van het bancaire stelsel en die zich afvraagt of zij nu moet opdraaien voor die schulden. De IJslandse bevolking moet in feite de puinhopen van rechts opruimen. Als SP begrijpen wij heel goed dat de bevolking daar boos en verontwaardigd over is.

Anderzijds blijkt de situatie in IJsland niet meer zo ernstig te zijn als die eind 2008 leek. Het land leek toen min of meer failliet. Dat is nu niet meer de situatie, gelukkig voor IJsland en de IJslanders. De economie aldaar is gestabiliseerd. De krimp viel in 2009 lager uit dan aanvankelijk was verwacht, terwijl de wisselkoers is gestabiliseerd. Dat betekent ook dat de dramatische voorbeelden van hoe hoog die schuld is voor IJsland, ook wel enigszins gerelativeerd kunnen worden. Een extra schuld van 50% van het bruto binnenlands product (bbp) is natuurlijk een gigantisch bedrag. Vertaald naar Nederland zou het dan gaan om 300% van het bbp, een gigantisch bedrag. Je hebt dan wel over de brutoschuld, want een groot deel van dat bedrag komt nog terug uit de boedel van de failliete banken die nog moet worden verkocht. Zelfs die 50% zou voor IJsland niet eens een ondraaglijke schuldenlast zijn. IJsland is niet een ontwikkelingsland of een straatarm land. Het was zelfs een rijker land dan Nederland voordat de crisis daar begon. Het is ook nu niet tot de bedelstaf gedwongen. Volgens de IJslandse centrale bank zelf is het een conservatieve aanname dat 75% van de verplichtingen kan worden teruggewonnen uit de boedel. Er zijn zelfs ramingen die tot 80%, 90% gaan. Een en ander betekent dat de nettoschuld die IJsland op zich neemt, veel lager ligt dan die 50% van het bbp. De IJslandse centrale bank heeft het bij die 75% over een nettoschuld van 17% van het bbp van IJsland. Dat is nog steeds een enorm bedrag maar het ligt dan wel in de orde van grootte van het bedrag aan extra verplichtingen en schulden dat Nederland op zich heeft moeten nemen eind 2008 door de nationalisatie van ABN AMRO, ING en ander financiële instellingen. Dus die relativering moet volgens de SP-fractie wel degelijk worden gemaakt. Hoewel wij begrip hebben voor de situatie van IJsland, geldt voor ons ook dat uitgangspunt moet zijn dat IJsland de lening die het is aangegaan met Nederland, moet terugbetalen. Als de minister in de verdere onderhandelingen aanleiding zou zien om in de specifieke terugbetalingsvoorwaarden enige aanpassingen of versoepelingen aan te brengen, dan zal hij ons niet op zijn pad vinden. Uitgangspunt moet wel zijn dat de lening moet worden terugbetaald. Deze kwestie die al zo lang duurt, moet worden opgelost voordat de onderhandelingen over het EU-lidmaatschap van start gaan.

Gisteren hebben wij een gesprek gehad met de 100 000-plusspaarders. Wat mij opvalt is het onderscheid dat wordt gemaakt tussen binnenlandse en buitenlandse spaarders bij Landsbanki en bij de noodwetgeving die eind 2008 tot stand is gekomen. Daarover is door de Nederlandse regering eigenlijk nooit een standpunt over ingenomen. Vindt de minister niet dat het een vorm van ongeoorloofde discriminatie is geweest dat Nederlandse spaarders anders zijn behandeld dan binnenlandse spaarders in IJsland? Als Nederlandse spaarders in dit opzicht gediscrimineerd zijn, dan vindt mijn fractie dat de minister dit ook zou moeten uitspreken en moet opkomen voor deze groep spaarders.

De heer **Tang** (PvdA): Voorzitter. Wij spreken vandaag over iets wat verdacht veel weg heeft van een hedge fund. In het kerstreces heb ik de cijfers van de IJslandse economie bestudeerd. Ik moet zeggen dat ik

daarvan toch wel enigszins geschrokken ben. De problemen liggen niet alleen bij de overheid die een schuld heeft maar ook bij huishoudens. Een op de vier huishoudens heeft een waarde van het huis dat lager is dan de lening. Het probleem zit ook bij het IJslandse bedrijfsleven waar de netto buitenlandse schuld buitengewoon hoog is. Dus dit heeft alle trekken van een hedge fund: volgeladen met schuld als gevolg van een liberaal feestje dat verkeerd heeft uitgepakt.

De PvdA onderschrijft het uitgangspunt van de regering dat de hoofdsom van de lening moet worden terugbetaald waarbij er in redelijkheid kan worden gekeken naar de voorwaarden waaronder moet worden terugbetaald.

Kan de minister overigens aangeven wat nu precies het IJslandse standpunt in dezen is? Ik hoor vertegenwoordigers van de IJslandse regering zeggen dat ze bereid zijn om de hoofdsom te voldoen, maar hoe moet ik dat precies interpreteren? Is dat inderdaad nog een onderwerp van discussie omdat door sommigen de interpretatie van de EU-richtlijn wordt opgevoerd? Dat is natuurlijk weer voer voor juristen maar ook niet zonder betekenis. Hoe kijkt de minister aan tegen de interpretatie van de EU-richtlijn? Biedt die voldoende duidelijkheid?

Er circuleren verschillende getallen over hoe zwaar de last is voor IJsland. In de CPR-Policybrief schrijft de IJslandse econoom Danielson dat die last buitengewoon hoog is. Gezien de netto buitenlandse schuld van IJsland is dat toch wel een relevant gegeven. Ik hoor graag hoe de Nederlandse regering aankijkt tegen de schuld die als gevolg van het Icesavedebacle is ontstaan. Daarbij speelt mee dat er nog vermogen in de Landsbanki zit. Er wordt gesproken over een recovery rate van 75% maar ik hoor ook hogere percentages, zoals 90.

Wat betreft de voorwaarden voor terugbetaling van de lening is het duidelijk dat Nederland er niet aan hoeft te verdienen. Dat mag in dit geval zeker niet de bedoeling zijn. Dat er wordt gesproken over de rente, bijvoorbeeld kort of lang, lijkt ons uitstekend.

Verder wijs ik op de mogelijkheid om risico's te delen met IJsland. Dit is een land met hoge schulden. Nederland kan beter in staat zijn om risico's te dragen dan IJsland. Dat biedt misschien ook enige ruimte om te bezien of er afspraken mogelijk zijn waarbij Nederland in ieder geval verwacht de hoofdsom terug te krijgen maar wel enig risico op zich neemt dat IJsland moeilijker kan dragen. Dat geldt ook voor het juridisch risico. De waardering van de vermogens in Landsbanki is ongetwijfeld onderdeel van een juridisch gevecht. Daar zit dus ook een juridische onzekerheid in. Wellicht dat dit een mogelijkheid biedt om tot een vergelijk te komen met IJsland. Ik hoop in ieder geval dat er snel een oplossing komt.

Mevrouw **Blanksma-van den Heuvel** (CDA): Een merkwaardig voorstel. Ik begrijp het ook niet. U wilt blijkbaar dat Nederland een stukje risico overneemt dat IJsland niet kan dragen. U wilt eigenlijk wat speculatief op het land IJsland inzetten om er vervolgens al of niet iets aan te verdienen. Wat stelt de PvdA nu concreet voor richting IJsland?

De heer **Tang** (PvdA): Als je een slimme overeenkomst wilt bereiken met IJsland, moet je je realiseren dat er verschillen zijn tussen IJsland en Nederland waar je van kunt profiteren en waar beide partijen hun voordeel mee kunnen doen. IJsland kan moeilijker het risico dragen dan Nederland. Misschien dat er op deze manier ruimte is om wat gemakkelijker tot een overeenkomst te komen. Die onzekerheid zit voor een deel in de waardering van de vermogens. Daarbij speelt ook het wisselkoersrisico voor IJsland een rol, evenals het juridische risico. Ik kan mij dan ook goed voorstellen dat daar nog wat ruimte zit.

Mevrouw **Blanksma-van den Heuvel** (CDA): Ik concludeer dus dat u wilt dat Nederland hier creatief mee omgaat. U bent in ieder geval bereid om

wat meer risico te lopen, hetgeen mijns inziens ten koste zou kunnen gaan van de Nederlandse belastingbetaler. Als je dit soort risico's in je eigen boeken neemt, weet je namelijk nooit waar je landt. Waar IJsland iets niet kan dragen, stelt u in feite voor dat Nederland dit risico op zich neemt. Ik begrijp de PvdA hier even niet.

De heer **Tang** (PvdA): Het woord risico kan zowel positief als negatief worden uitgelegd. Het gaat niet ten koste van de belastingbetaler, maar ik constateer wel dat er op dit punt mogelijkheden liggen.

De heer **Irrgang** (SP): Zouden wij niet gewoon short kunnen gaan op de credit default swaps van IJsland? Dan bereikt de heer Tang volgens mij ook wat hij probeert te bereiken.

De heer **Tang** (PvdA): Naked short of gewoon short? Mensen schrikken van het woord risico. Het leven is vol met risico's. Voorzitter. Het lijkt mij uitstekend dat er op IJsland druk wordt uitgeoefend. Het betreft hier namelijk een financiering van schulden die IJsland heeft. Ik stel mij voor dat het uitblijven van een overeenkomst over Icesave een herfinanciering van de IJslandse schulden bijvoorbeeld via het IMF of via de Scandinavische landen, in de weg kan staan. Het lijkt mij dat de problematiek in die samenhang zou moeten worden bekeken. Dat biedt ook een middel om druk uit te oefenen op IJsland. Dat land zal moeten voldoen aan zijn internationale verplichtingen, ook om te komen tot herfinanciering van schulden.

De heer **Weekers** (VVD): Voor de helderheid. Zegt u nu dat het IMF geen leningen meer aan IJsland mag verstrekken voordat dit probleem met Nederland en het Verenigd Koninkrijk is opgelost?

De heer **Tang** (PvdA): Nederland moet diplomatiek overleg voeren met nieuwe schuldeisers. Dus met het IMF en de Scandinavische landen om te zorgen dat de druk op de ketel blijft.

De heer **Weekers** (VVD): Deze stelling betrek ik ook al sinds langere tijd, namelijk dat alle mogelijke druk moet worden opgevoerd. Is de heer Tang ook met mij van mening dat de Europese Unie niet aan onderhandelingen over toetreding van IJsland kan beginnen voordat dit probleem is opgelost?

De heer **Tang** (PvdA): Dat zou mijn volgende punt zijn. Ik geef aan hoe er wel druk kan worden uitgeoefend, waaronder diplomatieke druk. Dat is nodig om te komen tot een overeenkomst. Tegelijkertijd kan de druk die de heer Weekers voorstelt, heel gemakkelijk oneigenlijk zijn. Wij hebben criteria voor het openen van de onderhandelingen. De heer Verhagen heeft eerder ook duidelijk gemaakt dat er geen blokkade ligt. Dat lijkt mij een redelijk standpunt. Bovendien kan wat de heer Weekers voorstelt, ook betekenen dat je het paard achter de wagen spant. Dat is een gevaar dat hij blijkbaar niet wil zien. Als je IJsland nog verder in de problemen drukt en bijvoorbeeld isoleert van de internationale gemeenschap, dan kunnen wij als schuldeiser ook verder van huis raken.

De heer **Weekers** (VVD): De heer Tang spreekt zichzelf tegen. Eerst zegt hij dat het IMF de hand maar op de knip moet houden en dat het geen nieuw leningen aan IJsland mag verstrekken voordat dit probleem is opgelost. Dat vindt hij dus wel eigenlijk. Nu zegt hij echter dat wanneer je verdere onderhandelingen over de toetreding van IJsland stopzet, dit kan betekenen dat je het paard achter de wagen spant doordat IJsland zijn economie niet verder kan ontwikkelen. Hij zegt dat oneigenlijk te vinden. Welnu, IJsland heeft gezondigd tegen drie elementaire afspraken in het

kader van de Europese economische ruimte. Die afspraken zijn: goed toezicht, prompte voldoening aan het depositogarantiesysteem en het gelijkheidsbeginsel. Als die drie afspraken met voeten zijn getreden, kan je mijns inziens met recht zeggen: los eerst dat probleem op voordat wij verder met IJsland praten over toetreding tot de EU.

De heer **Tang** (PvdA): Dat betekent dus ook dat Nederland daarmee tekortschiet, want ons toezicht is ook onderwerp van discussie. Dat betekent dat Nederland ook eigenlijk niet aan de eisen van de Europese Unie heeft voldaan. De andere twee punten die u noemt zijn overigens nog onderwerp van juridische discussie. Ik heb zo-even ook aan de minister gevraagd in hoeverre de EU-richtlijn voor één interpretatie vatbaar is. Ik heb ook de vraag gehoord over discriminatie tussen binnenlandse en buitenlandse spaarders. Ook daarover is een juridische discussie. Dus dat lijkt mij geen uitgemaakte zaak. Als er wordt gesproken over herfinanciering van schuld is het volstrekt normaal dat het IMF met landen die willen financieren om de tafel gaat zitten en tot een overeenkomst probeert te komen. Dat is een normale gang van zaken. Daar is niets oneigenlijks aan. Het is ook een van de taken van het IMF. Dus dat lijkt mij het eigenlijke middel. Het andere middel zou wel eens buitengewoon oneigenlijk kunnen zijn, namelijk door eerst criteria vast te stellen om die vervolgens weer te wijzigen al naar gelang het ons uitkomt. Ik denk dat het niet past bij de waardegemeenschap die de Europese Unie ook moet zijn.

De heer **Weekers** (VVD): Er zijn bestaande criteria geschonden. U walst daar gewoon overheen.

De heer **Tang** (PvdA): Dat is niet waar. Ik ben er op ingegaan. Er liggen juridische discussiepunten. Ik ben geen jurist maar u moet niet zeggen dat die er niet zijn. Daarom heb ik ook een vraag gesteld aan de minister over de interpretatie van de EU-richtlijn. Het andere argument is buitengewoon zwak. Ik wijs erop dat in heel veel landen het toezicht gefaald heeft. Dus het is een gezocht argument. Het is een beetje stoerdoenerij van de VVD op dit punt.

De heer **Weekers** (VVD): Maar ...

De **voorzitter**: De temperatuur stijgt boven het IJslandse gemiddelde winterniveau. Ik verzoek u om via de voorzitter te praten en te wachten totdat u het woord krijgt.

De heer **Weekers** (VVD): Maar het gaat om een persoonlijke aanval van de heer Tang ...

De **voorzitter**: Nee, ik geef het woord aan de heer Van Dijck.

De heer **Tony van Dijck** (PVV): Als Nederland hebben wij eigenlijk 1,3 mld. geleend aan IJsland. In relatie tot de EU en Griekenland is het niet de bedoeling dat landen elkaar geld lenen. Daar hebben wij de «no bail-out»-clausule voor. Is de heer Tang het niet met ons eens dat het IMF de 3,8 mld. moet lenen aan IJsland en dat IJsland dat bedrag vervolgens moet terugbetalen aan de desbetreffende individuele landen, waarbij het IMF gaat onderhandelen over terugbetaling of sanering van de schulden? Als Nederland zitten wij er nu tussen. Wij hebben het voorgeschoten. Het was hun probleem en vervolgens leggen ze het probleem bij ons neer omdat wij zo goed zijn geweest om het voor te schieten. Dat is natuurlijk de omgekeerde wereld. Wij hebben het voorgeschoten omdat zij het even niet konden betalen, maar nu moeten zij niet het probleem bij ons neerleggen. Dus het probleem ligt bij IJsland Als IJsland hulp nodig heeft

in het kader van de schuldsanering moet het die hulp niet zoeken bij de individuele lidstaten maar bij het IMF, evenals Griekenland en elke andere EU-lidstaat.

De heer **Tang** (PvdA): Ik vind het wel wat ingewikkeld. Volgens mij probeert u te zeggen dat er een rol ligt voor het IMF. Daar zijn wij het wel over eens. Het is overigens niet zo dat het IMF dat geld zelf zou moeten uitlenen. Dat kan ook door andere landen gebeuren. Ook de Scandinavische landen zijn hierop aangesproken. Deze landen hebben ook van nature banden met IJsland. Het IMF heeft dus ook een rol als coördinator. Bij een schuldsanering moet het IMF partijen bij elkaar brengen. Dat is de gebruikelijke rol van het IMF. Het behoeft dus niet altijd zelf te financieren. In die zin is er geen groot onderscheid tussen Griekenland en IJsland. Beide landen zijn in eerste instantie aangewezen op het IMF. Dat is de aangewezen route. Het lijkt ons ook een uitstekende manier om te komen tot een schuldsanering en daarmee tot een overeenkomst met IJsland. Uitgangspunt van het kabinet en ook van de PvdA is daarbij dat de hoofdsom van de lening moet worden terugbetaald.

De heer **Tony van Dijk** (PVV): Het gaat mij om even om de «no bail-out»-clausule. Als Griekenland een schuld aan Duitsland niet kan financieren omdat men het geld niet heeft, dan is het gelet op die clausule niet de bedoeling dat Duitsland het desbetreffende bedrag voorschiet. Dat mag niet. Het land dat een schuld heeft moet dan bij het IMF aankloppen met het verzoek om te hulp te schieten. Dan betaalt het IMF het geld aan dat land zodat het vervolgens zijn schuld kan vereffenen. Nu hebben wij dus een schuld op ons genomen van IJsland en dat is in strijd met de «no bail-out»-clausule zoals die is afgesproken in de Europese Unie.

De heer **Tang** (PvdA): Ik weet niet of deze interpretatie klopt. Ik wil wel constateren dat het uitlenen van geld aan IJsland al veel eerder is gebeurd. Toen heb ik u niet over die clausule horen spreken. Bovendien heeft de clausule betrekking op het eurogebied en voor zover ik weet heeft IJsland de euro nog niet ingevoerd.

Vervolgens wil ik nog iets zeggen over de positie van de 100 000-plusspaarders en de lagere overheden. Ik ben het zicht kwijt in hoeverre er ondersteuning is geboden aan hen en in hoeverre er is samengewerkt om te komen tot een terugbetaling aan deze groepen.

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Voorzitter. Wij hebben hier te maken met een nieuwe minister van Financiën. Complimenten voor de nieuwe functie. Het is er wel een met een rouwrandje want hij mag niks. En daar sta je dan in het landsbelang. Ik ga er ook voor dit debat van uit dat achter de demissionaire status van deze nieuwe minister van Financiën de nodige nederigheid schuilgaat en dat hij zeer goed luistert naar de parlementaire meerderheid die zich ook in dit debat gaat voltrekken. Een oud gebruik in de bankwereld is dat als je 100 euro schuldig bent aan de bank en je dat niet terug kunt betalen, je een probleem hebt. Als je een schuld hebt van 1 mld. aan die bank en je die niet kunt terugbetalen, dan heeft die bank een probleem. Dat lijkt mij in essentie ook hier de kwestie waar het over gaat. Ik heb geen enkele behoefte om mee te doen aan allerlei spierballentaal dat de IJslanders koste wat kost terug moeten betalen omdat ze in het kader van hun onzalige toezichtregime een bijkantoor van een bankje naar Nederland hebben gestuurd dat hier een grote bende heeft veroorzaakt. Misschien is het goed voor het perspectief om nog even te benadrukken dat als wij spreken over IJsland wij het hebben over een land ter grootte van de stad Utrecht. Het is de kleinste economie in de wereld die volledig open is en met een volledig vrije munt. Het valt de IJslanders in ieder geval zelf te verwijten dat zij niet eerder in de gaten hebben gehad hoe kwetsbaar ze dat maakt in tijden van

globalisering. Dat breekt ze nu ook op, nu ze zelf ruimte hebben geboden voor een turbovariant van het financieel kapitalisme in de afgelopen decennia. Daar stonden ze overigens niet alleen in, want er zijn ook nog wel een paar grotere landen in de wereld die daar ook ruim baan voor gaven.

Als het gaat om de verplichting die uit hoofde van het Icesavedrama op de IJslandse bevolking en economie drukt dan heb je het verhoudingsgewijs over een buitengewoon zware last. Volgens mij hebben wij als Nederland de goede traditie dat wij internationaal onze verantwoordelijkheid nemen en dat wij met beleid kijken, ook in ons eigen belang, naar het vermogen van landen. Zo kijken wij ook naar schuldkwijtschelding ten aanzien van arme landen die in het verleden te veel hooi op hun vork hebben genomen, foute kredieten hebben aangenomen die later niet konden worden terugbetaald. Nederland pleegt daar altijd met beleid naar te kijken, ook omdat het in het eigen belang is dat je een economie niet helemaal onderuit laat gaan met een onmogelijke schuldenlast, teneinde ruimte te bieden voor een verantwoorde deal. Deze minister krijgt van de fractie van GroenLinks die ruimte. Ik snap heel goed dat het eerdere voorstel nu verworpen is door de IJslandse bevolking. Ik snap het sentiment heel goed, dat de gemiddelde IJslander gruwelijk loopt te balen van het feit dat hij of zij individueel moet opdraaien voor wat de politieke elite in IJsland voor elkaar heeft gekregen en wat het falend toezicht in IJsland heeft gerealiseerd.

Wat betreft mijn fractie moet dit kabinet, deze demissionaire minister, de ruimte nemen om in redelijkheid tot een fatsoenlijke deal te komen. Ik denk dat het springende punt de rente van 5,5% is. Ik geloof dat de IJslandse bevolking en de IJslandse regering echt wel snappen dat op de wat langere termijn de hoofdsom van de schuld terugbetaald moet worden. Bruto gaat het, naar ik meen, om een kleine 4,5 mld. wat betreft Nederland en Engeland. Daar gaat natuurlijk nog wel het een en ander van af als de boedel van Landsbanki verkocht wordt. Misschien dat de minister nadere informatie heeft over wat dat zou kunnen betekenen, zodat wij iets beter weten waar wij het over hebben. Genoemde rente van 5,5% lijkt mij in de huidige situatie een vrij pittige rente. Ik snap ook wel dat er vanuit IJsland de nodige vraagtekens bij worden geplaatst. Ik denk dat het verstandig is dat de minister de ruimte neemt om in nadere onderhandelingen met de IJslandse regering, mocht daar een deal op kunnen slagen of kunnen breken, dat rentepercentage te verlagen. Dat doen wij al met landen die in een problematische schuldensituatie zitten. Het vergroot de terugbetalingscapaciteit en het draagvlak voor een deal. Het betekent ook dat de IJslandse economie niet onmiddellijk in de knop wordt gebroken. Als dat laatste namelijk wel gebeurt, schieten wij onszelf ook in de voet. En daar hebben wij helemaal niets aan. Daar schieten wij niets mee op en daar schiet IJsland niets mee op. Dus geen grote politieke dapperheid naar buiten uitventen, in de zin dat IJsland koste wat kost terug moet betalen, maar met redelijkheid en billijkheid kijken naar wat de IJslandse economie de komende jaren kan hebben. Over het principe kan geen verschil van mening ontstaan. Er rust een verplichting op IJsland om die schuld ooit terug te betalen maar over de modaliteiten en de voorwaarden kan deze minister, ondanks zijn demissionaire status, veel ruimte nemen. Wat ons betreft zou het goed zijn als er op korte termijn een deal kwam zodat wij weten wat wij daarmee opschieten.

De heer **Weekers** (VVD): U zegt dat de Nederlandse regering veel ruimte mag nemen om coulance te betrachten richting IJsland. Over rente kunnen wij het hebben; wij behoeven niet te verdienen op rente. Echter, als het gaat om directe schade, waarbij ik niet alleen doel op de 1,3 mld. maar ook op de andere gedupeerden, waarbij sprake is van een bedrag dat oploopt tot bijna 2 mld., is de consequentie van uw redenering dat de

Nederlandse gedupeerden en de Nederlandse belastingbetalers voor die schade moeten opdraaien.

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Het startpunt van de redenering zou als volgt moeten zijn. Als wij met een torenhoge inzet de onderhandelingen met IJsland gaan voortzetten, zal dat nooit tot een deal leiden en zullen wij ons geld überhaupt nooit terugzien. Dus dat lijkt mij uitermate onverstandig. Volgens mij is het in ons belang dat wij enige realiteitszin betrachten ten aanzien van wat redelijkerwijs verwacht mag worden. Dat lijkt mij een zinvol uitgangspunt voor de verdere onderhandelingen. Anders komen we helemaal nergens. Dan is er inderdaad nog een andere claim, maar ik moet nog zien in welke mate die verhaald kan worden op de IJslandse economie, zonder dat je überhaupt een deal in de waagschaal stelt of zonder dat je de IJslandse economie voor jaren verder in het slop helpt. Laten wij dus een beetje reëel zijn. Wij hebben het ook al zo vaak internationaal meegemaakt met landen die in een zeer problematische schuldsituatie zitten. Dan hebben wij een deal op papier en dan lukt het uiteindelijk niet omdat die verplichtingen te hoog zijn. Dan is er sprake van een onhoudbare schuld en dan moet je dus gaan heronderhandelen. Ik geloof niet dat iedereen daarop zich te wachten, ik in ieder geval niet. Dus ik zou het liefste een goede deal willen zien waarbij zeker is gesteld dat het geld terugkomt en dat er terugbetaald wordt. Daar ben ik op uit en daar past geen spierballentaal bij of heel grote woorden over wat de IJslanders allemaal fout hebben gedaan. Het banktoezicht op IJsland heeft bepaalde dingen nagelaten en de politieke elite daar heeft een economisch project verzonnen dat gigantisch is ontspoord. Maar ik geloof niet dat de wereld er veel wijzer van wordt als wij dat een op een voor rekening van de IJslandse burger brengen die dan koste wat kost moet terugbetalen.

De heer **Weekers** (VVD): Wat is nu voor GroenLinks eigenlijk de bottom-line? Bent u uiteindelijk met de VVD van mening dat de schade in elk geval betaald moet worden, vroeg of laat? Over het aflossingsschema kan altijd gesproken worden, want ook de VVD wil de IJslandse economie niet in de knop breken, maar ik wijs er wel op dat wij het hierbij hebben over een op zichzelf rijk land. Het inkomen per hoofd van de bevolking ligt hoger dan dat in Duitsland of Frankrijk. Daarnaast is er sprake van een erg hoge schuld. Het IMF heeft daarvan geconcludeerd dat er wel degelijk afgelost zou kunnen worden volgens het afgesproken aflossingsschema. Ik verwijs ook naar een eerdere deal met IJsland dat sprak van 6,7% rente. Het gaat mij niet om de rente. De rente die Nederland kwijt is, moet gewoon een op een terugkomen. Tegelijkertijd vind ik dat wij ons niet langer aan het lijntje moeten laten houden, want dan werkt uw «geitenwollen sokken»-aanpak niet, mijnheer Vendrik.

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Dat laatste werp ik verre van mij. Ik ben uit op een snelle deal met IJsland waarbij recht wordt gedaan aan de schade die is veroorzaakt. Die zal uiteindelijk verhaald moeten worden op IJsland. Daar kan geen verschil van mening over bestaan, maar het moet wel een deal zijn die leefbaar is voor de IJslanders en de IJslandse economie. Anders schieten wij er niets mee op. Dat heeft niets te maken met geitenwollen sokken maar met een redelijke aanpak die Nederland volgens mij internationaal ook al die jaren heeft voorgestaan als het gaat om onhoudbare schulden van arme landen. Daar geldt in dit geval hetzelfde voor. Het is geen arm land maar het is wel een heel hoge schuld. Ik geloof dat verhoudingsgewijs het probleem waar IJsland voor staat, nog een tandje groter is dan de 35 mld. waar wij hier in Nederland voor staan. Ik zie de partijen ter rechterzijde van mij die daar een lange periode voor willen nemen. Ik zou zeggen: dat geldt dus ook voor de IJslandse economie. Wat betreft het draagvlak voor een deal met Nederland en

Engeland snap ik heel goed dat de IJslandse burgers groot protest aantekenen tegen het feit dat zij moeten opdraaien voor een schandaal dat zij niet rechtstreeks hebben veroorzaakt. Dat neemt niet weg dat die schuld terugbetaald moet worden, maar je kunt er wel rekening mee houden als het gaat om een faire deal.

De heer **Irrgang** (SP): Mijn fractie heeft natuurlijk ook begrip voor de gevoelens van de IJslandse bevolking, net als wij de minister de ruimte hebben geboden om enige flexibiliteit aan te brengen in de terugbetalings- en rentevooraarden. Is de heer Vendrik het ook met mij eens dat IJsland geen ontwikkelingsland is? IJsland is geen Congo of Uganda dat met een onhoudbare schuld zat of zit. Als je rekent met wat de IJslandse centrale bank zelf doet, namelijk 75% terughalen uit de boedel, dan houd je 17% van het bnp over. Dat is voor een land dat net iets onder het Nederlandse welvaartsniveau zit na een krimp van 6,5%, niet een onhoudbare schuldenlast in termen waar het IMF over spreekt bij Afrikaanse ontwikkelingslanden. Dat misverstand moet hier ook niet gecreëerd worden en dat is wel een beetje de onderhandelingsstactiek van de IJslanders.

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Als het werkelijk een onhoudbare schuld zou zijn, zouden wij overgaan tot kwijtschelding. Daarvan is hier echter geen sprake. Ik meen dat ik daarover volstrekt helder ben geweest. Maar dat hier sprake is van een hoge schuld die vraagt om een deal die redelijk en billijk is en die ook recht doet aan de verdienmogelijkheden van de IJslandse economie, lijkt mij ook buiten kijf te staan. Dat is ook in ons belang.

Ten aanzien van het Icesavedrama hebben wij als Nederland zelf ook een verantwoordelijkheid. De rol van Nederland valt nog onder het beslag van het onderzoek van de commissie-De Wit, maar laten wij niet vergeten dat wij hier een bank hebben toegelaten die eigenlijk op ondeugdelijke gronden zijn werk heeft gedaan. Dus het is ook iets te gemakkelijk om de indruk te vestigen dat het Icesavedrama voor de volle 100% de verantwoordelijkheid is van IJsland. Dat is misschien op grond van de oude afspraak «home country control» de juridische praktijk, maar wij weten allemaal dat in werkelijkheid er nog wel meer partijen zijn aan te wijzen die een verantwoordelijkheid hebben bij het Icesavedrama en die liggen toevallig buiten IJsland.

Ik wil ook deze minister oproepen om het proces van toetreding van IJsland tot de Europese Unie niet te gebruiken als een soort breekijzer voor een harde deal. De deal moet op zichzelf staan, want anders heeft die geen draagvlak en schiet Nederland zichzelf in de voet. Los daarvan staat het verzoek van IJsland om met de EU te gaan onderhandelen over toetreding. Ik zou het onwenselijk en onjuist vinden als deze deal vermengd wordt met de Nederlandse positie ten aanzien van onderhandelingen over mogelijke toetreding van IJsland tot de EU. Dat geldt overigens ook voor de IMF-deal. IJsland zit zwaar in de problemen en heeft het IMF nodig. Mocht het zo zijn dat Nederland en Engeland binnen de IMF-board het IMF-pakket tegenhouden om druk te zetten op de onderhandelingen, dan is dat iets waarvan ik meen dat wij er niet veel verder mee komen. Ik zou denken dat dit ook een deal blokkeert. Ook hierbij geldt: redelijkheid en billijkheid. Het terugbetalen van het geld staat niet ter discussie, maar je moet de IJslanders wel enige positie gunnen, want anders komt die deal nooit tot stand. Ik hoor hierop graag de reactie van de minister.

De **voorzitter**: Dan is nu het woord aan diezelfde minister voor het antwoord in eerste termijn.

Minister De Jager: Voorzitter. Ik kan de heer Vendrik geruststellen. Als staatssecretaris was nederigheid mij al niet vreemd, maar als demissionair minister heb ik die helemaal richting de Tweede Kamer. Van nature straal ik die nederigheid uit, zeker in deze tempel der democratie. Zoals de Kamer terecht opmerkte, heb ik het Icesavedossier als een van de vele dossiers geërfd de afgelopen weken. Na lezing van het dossier kwamen bij mij een aantal elementen naar boven die ik de Kamer niet wil onthouden. Dat betreft allereerst de houdbaarheid van de schuld en de positie ten opzichte van het bbp. Hoewel ik als staatssecretaris zo nu en dan toch ook bij een debat over de Ecofin heb gezeten naast de minister, bestond bij mij toch nog steeds een beetje het beeld van dat kleine landje dat per hoofd van de bevolking een relatief hoge schuld zou krijgen door de deconfiture van Landsbanki en het in werking stellen van het depositogarantiestelsel. Ik wijs er overigens op dat de overheid van IJsland staat voor het depositogarantiestelsel ten bedrage van de 1,3 mld. Van dat bedrag gaat af datgene wat daarbinnen kan worden verhaald op de boedel. Volgens geluiden uit IJsland zelf lijkt het erop dat er een vrij hoge recovery rate zou kunnen zijn. Ik heb meerdere percentages gehoord, ook boven de 75. Stel dat het 75% is, dan gaat het omgerekend per hoofd van de bevolking nog om een bedrag van € 1000 in plaats van € 4000. Om het even in perspectief te plaatsen: wat betreft de Nederlandse staatsschuld het afgelopen jaar, dit jaar en volgend jaar is sprake van een toename van ongeveer € 2000 per hoofd van de bevolking. Omdat wij een probleem hebben dat nog een aantal jaren langer duurt, hebben wij het ook wel eens omgerekend naar iedere geboren inwoner in het land. Dan gaat het om € 185 000.

De heer **Vendrik** (GroenLinks): De CDA-campagne is al begonnen. Waar blijft de Jan-Kees? Wij hebben de Gerda al gehad.

Minister De Jager: Zelfs als je het over alle Nederlanders, jong en oud, uitsmeert, kom je uit op een hoger bedrag per hoofd van de bevolking. Verder heeft het IMF er heel goed naar gekeken, ook naar de oorspronkelijke leningen die veel hogere rentepercentages kenden. Ook het IMF zei: het kan gewoon, want het gaat om een langere periode. Er ligt ook de afspraak dat als er echt niet afgelost kan worden, de landen weer om de tafel gaan zitten. Met al zijn expertise heeft het IMF gezegd dat het houdbaar is. Omdat het hierbij gaat om een stevige economie en een vrij rijk land en het gelukkig een eenmalige deconfiture is en er tevens redelijke voorwaarden zijn gesteld, moet het redelijkerwijs kunnen. Als Nederland stellen wij ons heel constructief op. Deze week heb ik een gesprek gehad met de IJslandse minister van Financiën. Spierballentaal is absoluut niet aan de orde. Wij hebben een heel prettig gesprek gehad. Wij erkennen ook elkaars positie. Ook de IJslandse minister van Financiën erkent volledig dat er terugbetaald moet gaan worden. De juridische positie vloeit voort uit de Europese regelgeving. Zowel Engeland als Nederland heeft onafhankelijke juridische opinies daarover gevraagd en die geven het gelijk aan van de positie van Engeland en Nederland. Alle overeenkomsten die tot nu toe zijn gesloten, waaronder de MoU, erkennen ook vanuit de zijde van IJsland het feit dat er terugbetaald moet worden. Het was mij overigens nog niet eerder bekend en volgens mij is dat ook nog niet eerder met de Kamer gedeeld, dat er in november 2008 een arbitrageprocedure heeft plaatsgevonden. Op dat moment was die nog vertrouwelijk. In de arbitragecommissie waren vijf juristen vertegenwoordigd. In die commissie zaten experts van de Europese Commissie, de Raad, de ECB, het EFTA-secretariaat en de EFTA Surveillance Authority. Vier van de vijf leden van die commissie – de vijfde was een IJslander die niet was komen opdagen – hebben unaniem besloten dat IJsland een verplichting heeft tot terugbetaling. Ook in de gesprekken die ik tot nu toe met de IJslandse minister van Financiën heb gehad, wordt dat niet

betwist. Ik hoor hier en daar dat het wel wordt betwist; ik weet ook niet of het een onderhandelingstactiek is. Als Nederland zien wij echter geen enkele aanleiding om er over te twijfelen.

Waar praten wij dan wel over? Over de termijnen en de condities voor terugbetaling en de rente. Daarin stellen wij ons redelijk en constructief op.

De heer **Weekers** (VVD): Ik hoor graag meer over de terugbetalings-termijn en de rente, maar het gaat mij ook over het tweede deel. De casus inzake de terugbetaling is juridisch vrij eenvoudig, zoals de minister zo-even ook heeft aangegeven. Echter, voor het deel tussen de 1,3 mld. en de kleine 2 mld. ofwel de restantschade, ligt de juridische casus wat ingewikkelder. Op 10 oktober 2008 schreef de minister-president van Nederland, toen tevens minister van Financiën ad interim, aan ons dat er vanuit de Nederlandsche Bank na overleg met de minister van Financiën, een aansprakelijkheidsstelling de deur was uitgegaan in de richting van IJsland. Wat is er aan die juridische casus gedaan in de periode tussen oktober 2008 en nu? Die vraag is relevant omdat je op die manier mogelijkwijs niet alleen de resterende schade van de Nederlandse belastingbetaler, maar ook die van de 100 000-plusspaarders, provincies, gemeenten en bedrijfsleven kan verhalen.

Minister **De Jager**: Daar kom ik straks nog op terug. De hardste casus betreft het DGS ten bedrage van 1.3 mld. Daar wil ik nu het eerste op ingaan.

De heer **Weekers** (VVD): Ik stel die vraag zo nadrukkelijk omdat ik zo-even uit uw opmerkingen opmaakte dat er aan die casus in de tussentijd niets gedaan is en dat u die nog moet gaan bestuderen. Maar goed, ik wacht uw termijn af, maar ik hoop wel op een buitengewoon serieus antwoord.

Minister **De Jager**: Zeker.

Mevrouw **Blanksma-van den Heuvel** (CDA): Ik meen te horen dat u zegt dat er geen enkele onzekerheid is over de juridische hardheid van de schuldenpositie. Ik heb er in eerste termijn op gewezen dat de onderhandelingstactiek van de IJslanders op dit moment aan het verharden is. Ze hebben daar ook een Amerikaan voor ingehuurd. De IJslanders zeggen dat het allemaal nog niet zo zeker is, terwijl ik u nu hoor zeggen dat het wel absoluut zeker is. Ook het risico wat betreft de weg die zij willen bewandelen richting het Europees Hof is er volgens u dus niet. Heb ik dus goed begrepen dat er wat u betreft absoluut geen enkele onzekerheid is?

Minister **De Jager**: Absoluut geen enkele onzekerheid: wij moeten leren leven met altijd enige vorm van onzekerheid, maar wij hebben inderdaad het volste vertrouwen dat onze juridische positie klip-en-klaar en zeer helder is. De indruk bestaat dat er vanuit een bepaalde onderhandelings-tactiek onzekerheid wordt gevoed met betrekking tot de positie en het wel of niet terugbetalen van eerdergenoemde 1,3 mld. Wat ons betreft is die zekerheid er wel degelijk. Dat heeft te maken met zowel de letter als de geest van de regeling. Vanuit IJsland wordt hier en daar wel eens betoogd – dat wordt overigens niet gedaan door de officials met wie ik en mijn voorganger hebben gesproken – dat het fonds is omgevallen. De richtlijn geeft evenwel duidelijk aan dat IJsland aan de lat staat. Het depositogarantiestelsel is juist in het leven geroepen om te voorkomen dat er in crisistijden een bankrun ontstaat en het vertrouwen in het financiële systeem omver wordt geduwd. Je kunt dan niet zeggen: wij hebben het DGS als ultimum remedium, maar in een crisistijd geldt dat niet. Het is juist gemaakt voor dit soort tijden. Daarom is het zo belangrijk dat IJsland het geld terugbetaalt. Anders zou het vertrouwen in het Europese

depositogarantiestelsel volledig verloren gaan. Het is wat ons betreft ook een principiële kwestie. Linksom of rechtsom, de IJslanders moeten die hoofdsom gewoon terugbetalen. Daar is wat ons betreft geen twijfel over.

De heer **Tang** (PvdA): Over de houdbaarheid van de schuld zijn zowel juridische als economische vragen te stellen. Naar ik begrijp, geeft de arbitrageprocedure aan dat de juridische houdbaarheid in orde lijkt. Dat is mooi, maar dan heb ik toch nog wel een vraag over de economische houdbaarheid. Kijkend naar de IJslandse economie zitten de schulden niet alleen bij de overheid maar ook bij gezinnen en bedrijven. De netto buitenlandse schuld ligt als ik mij goed herinner – het is een tijdje geleden dat ik die bekeken heb – boven de 500%. Verder hoor ik verhalen dat de IJslandse bevolking aan het krimpen is omdat de mensen het land verlaten. Dat zal dan wel dat deel van de bevolking zijn dat hoog opgeleid is en goed verdient. Dus hoe schat de minister de economische ontwikkeling van IJsland in, zeker met het oog op die hoge schuld en vertrekkende bevolking?

Minister **De Jager**: Over wat het daadwerkelijk percentage is van die vertrekkende IJslanders kan ik eigenlijk niets zeggen. Ik kan wel iets zeggen over de schuld van de IJslandse overheid. Op basis van gegevens van het IMF uit oktober 2009 is die schuld ongeveer 125% tot 130% van het bbp. Overigens is de verwachting dat de totale publieke schuld in IJsland in 2010 136% van het bbp bedraagt. De 300% waarvan je ook wel eens hoort, heeft betrekking op de totale buitenlandse schuld, dus inclusief private partijen. Voor zover onze informatie strekt, staat daar 134% van het bbp aan assets in het buitenland tegenover. Het grootste deel van de IJslandse buitenlandse schuld is dus private schuld en die komt dan ook niet voor rekening van de belastingbetaler. Verder moet je rekening houden met de opbrengsten uit de boedel van de Landsbanki. De schattingen variëren, maar in het algemeen wordt ervan uitgegaan dat 75% een haalbare recovery rate is. Ik heb ook wel eens van die heel hoge percentages gehoord. Het lijkt echter veel minder erg te zijn dan je wel eens hoort uit IJslandse bronnen. Het antwoord op de vraag over vertrekkende IJslanders moet ik schuldig blijven. Ik weet niet precies hoe hoog het vertrek is en of er juist hoogopgeleiden vertrekken. De bbp-ontwikkeling en de inschatting van het IMF geven echter aan dat IJsland niet helemaal wegzakt. Ik ga nu in op de vragen. De PVV vraagt of er bij het voorschieten destijds een afspraak is gemaakt met de IJslandse regering. Het antwoord is ja. Direct na de deconfiture van Icesave en Landsbanki werd er een MoU getekend, namelijk op 10 oktober 2008. Bovendien zijn er de agreed guidelines van 16 november en een aanvraagbrief voor het IMF-programma van ongeveer dezelfde datum. Het MoU bevatte al een looptijd en een rente en dat werd door IJsland ondertekend, net als de andere documenten. Overigens ging het toen nog om een veel hogere rente van 6,7%. Die voorwaarden werden toen al door het IMF als haalbaar en houdbaar voor de IJslandse economie gezien. Terecht is daarover een aantal vragen gesteld. Iedereen hier zegt dat Nederland er niet aan hoeft te verdienen. Ik kom er dus straks op terug dat die rente ook lager kan zijn als je meer richting de cost of funding van de Nederlandse Staat gaat.

De heer **Tony van Dijck** (PVV): Geldt die rente van 6,7% van het MoU nog steeds?

Minister **De Jager**: Nee.

De heer **Tony van Dijck** (PVV): Waar staat dan in een schriftelijk, ondertekend akkoord dat het rentepercentage 5,5% is?

Minister **De Jager**: Dat staat in het akkoord van juni dat was aangenomen door het parlement, maar dat niet werd getekend door de president.

De heer **Tony van Dijck** (PVV): Wij spreken over een schuld die al meer dan een jaar openstaat. Welke rente geldt vandaag?

Minister **De Jager**: In de meeste akkoorden is sprake van een periode waarin de rente niet hoeft te worden uitbetaald. In sommige voorstellen is een rentevrije periode van bijvoorbeeld twee jaar opgenomen. In het uiteindelijke akkoord zal daarover een afspraak moeten worden gemaakt. Ik dacht dat ik de heer Weekers ook al hoorde zeggen dat er in het begin geen rente in rekening zal worden gebracht.

De heer **Tony van Dijck** (PVV): Dit is toch belangrijk. In het MoU staat dat Nederland het geld voorschiet tegen 6,7% rente. Dat was op 10 oktober 2008. Anderhalf jaar geleden is er dus een rente afgesproken van 6,7%. Die renteteller is gaan lopen over een bedrag van 1,3 mld. Wij zijn nu anderhalf jaar verder. Ik ga er daarom vooralsnog van uit dat in het MoU dat door beide partijen is ondertekend, een rente van 6,7% staat. Dat zegt u net. Bovendien ga ik ervan uit dat die rente anderhalf jaar heeft gegolden tot de dag van vandaag.

Minister **De Jager**: Nee. Daarna is 5,55% afgesproken.

De heer **Tony van Dijck** (PVV): Dat percentage is verworpen, want dat akkoord is niet ondertekend.

Minister **De Jager**: Het eerste was een MoU, een memorandum of understanding. Daarna kwam er een getekende overeenkomst tussen IJsland en Nederland. Toen is ook de Icesavewet ingediend met een rente van 5,55%. De renteteller ging lopen op 1 januari 2009, maar die wet is verworpen. Je kunt nu niet zeggen dat het hogere rentepercentage nog van toepassing is, omdat de andere overeenkomst is verworpen. De Nederlandse regering heeft namelijk in een overeenkomst 5,55% afgesproken.

Onder omstandigheden kun je ook een lager rentepercentage berekenen als je meer de cost of funding van Nederland in ogenschouw neemt en niet de indruk wekt dat Nederland er geld aan wil verdienen. Dat ligt in IJsland namelijk ontzettend gevoelig. Iedereen is het daarover eens en daarvoor doen wij het ook niet. Onder omstandigheden is het denkbaar dat je met die 5,55% er wel aan verdient. Daarover wordt op dit moment met IJsland gesproken.

De heer **Irrgang** (SP): Uit de berichten hierover heb ik opgemaakt dat er wordt nagedacht over een variabele rente. Gisteren hoorden wij dat het ging om LIBOR met 275 basispunten daar bovenop. Dan zit je lager, maar toch nog behoorlijk qua rente.

Minister **De Jager**: Daarbij zaten ook nog twee jaar rentevrij. Dat klopt. Daarover is inderdaad gesproken evenals over EURIBOR plus een opslag. Dat was het oorspronkelijke Nordics-verhaal. Wij keken toen ook naar wat het IMF deed. Net voor het referendum is er echter ook gesproken over een percentage dat dicht ligt bij de Nederlandse cost of funding. Je kunt natuurlijk allerlei aanvliegroutes kiezen. Je kunt voor EURIBOR of LIBOR met een bepaalde opslag kiezen, zoals sommige andere landen hebben gedaan, ook in relatie tot IJsland. Je kunt ook de IMF-methode toepassen. Bovendien kun je met elkaar de afspraak maken om echt alles terug te betalen zonder dat het de Nederlandse Staat geld kost, maar ook zonder dat die winst maakt. Dan zou je moeten kijken wat je kwijt bent aan leenrente.

Ik sluit mij aan bij de heer Tang, want als je zoiets doet, geef je IJsland een ongebruikelijk voordeel. Ons kost het dan niets ten opzichte van de cost of funding. Normaliter geeft een land echter niet zijn eigen lagere rentepercentage weg aan een ander land. Een staat kan namelijk tegen een lager percentage lenen. In dit geval kan Nederland zelfs tegen een veel lager percentage lenen dan IJsland. Als Nederland er niet aan hoeft te verdienen en dus uitgaat van de cost of funding, gaat het al heel ver. Wij zijn dan heel redelijk en constructief. Vanuit het IJslandse perspectief is dat heel positief.

Die voorstellen van Nederland zijn echter ook verworpen of niet geaccepteerd door IJsland voor de stemming over het referendum. Wij zullen dat de komende weken moeten bezien. IJsland is nu even zelf aan zet. Wij hebben namelijk heel redelijke voorstellen gedaan. Wij moeten er inderdaad snel uitkomen, maar dat komt niet aan op een week of een maand. Het moet wel snel gebeuren, maar wij hebben heel redelijke voorstellen gedaan.

De heer **Irrgang** (SP): De minister zegt dat Nederland er niet aan hoeft te verdienen. Het hoeft niet meer te zijn dan de financieringskosten, maar hoe hoog is dat bedrag? Kan de minister aangeven welk percentage in laatste instantie door IJsland is afgewezen?

Minister **De Jager**: Daarover kan ik niet in het openbaar spreken met de Kamer. In een vertrouwelijke setting wil ik het wel zeggen. Wij zijn daarover namelijk aan het onderhandelen. Het lijkt mij niet verstandig om de spread en de percentages precies mede te delen. Nu zijn er waarschijnlijk al bankiers aan het uitrekenen wat wij ongeveer doen. Ik wil onze onderhandelingspositie een beetje overeind houden. Het hangt namelijk ook van de looptijden van leningen en van de aflossings-schema's af. Overigens zit er ook een boetevrije aflossingsmogelijkheid voor IJsland bij. Normaal reken je daarvoor ook een opslag in basispunten. Dat maakte ook deel uit van ons laatste voorstel richting IJsland, maar dat is niet geaccepteerd.

Nogmaals, wij zijn heel redelijk en constructief. In de cost of funding gaat het dus om een percentage dat fors lager is dan die 5,55.

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Wij hadden natuurlijk ook wel begrepen dat een behoorlijk verschil daartussen zit. De minister zegt dat hij het pleidooi van een deel van de Kamer snapt, namelijk dat Nederland er niets aan hoeft te verdienen. Wij hoeven er ook niets op in te teren en kijken dus naar de cost of funding. De minister zegt echter ook dat dit eigenlijk ongebruikelijk is, omdat dat voorstel wel heel genereus is voor de IJslanders. Begrijp ik het goed dat de minister beide ballen in de lucht wil houden? Is het allebei mogelijk? Wil de minister niet zeggen wat zijn inzet wordt? Is dat de stand van zaken? Ik probeer uit te vissen wat de minister precies zegt.

Minister **De Jager**: Wat ik precies zeg is dat wij dit voorstel voor het referendum hebben gedaan. Dat voorstel ging al heel ver, maar het is niet geaccepteerd door de IJslandse regering. Het startpunt voor IJsland in de onderhandelingen moet niet telkens een soort salamitactiek zijn. Ze moeten niet weer wat willen afschrappen van de cost of funding. Ik heb mijn collega gemeld dat dit voorstel formeel niet meer op tafel ligt, omdat het is afgewezen. Wij hebben het echter wel op tafel gelegd. Nu is IJsland dus aan zet om zelf met een voorstel te komen. Ik zou namelijk geen beter voorstel weten dan een voorstel met cost of funding.

Mevrouw **Blanksma-van den Heuvel** (CDA): Het is onze verantwoordelijkheid om het de minister niet moeilijker te maken dan nodig is, gezien de onderhandelingsruimte en de prudentie die betracht moet worden. Ik

respecteer dat de minister hier niet het achterste van zijn tong kan laten zien. De cost of funding is wat ons betreft een goed uitgangspunt. Wij hoeven er niets aan te verdienen. Dat willen wij ook niet. Ik heb echter enkele vragen. Zit Engeland op hetzelfde spoor als wij? Betreft u de andere schulden, de andere gedupeerden waarover wij in eerste instantie spraken, ook bij de onderhandelingen? Is er ook onderhandelingsruimte voor die partijen in de totale deal?

Minister **De Jager**: Direct nadat ik minister ben geworden, heb ik telefonisch contact gehad met Lord Myners, de minister van Financial Services in Engeland en met Alistair Darling, de minister van Financiën. Ik heb duidelijk gemaakt dat Nederland en het Verenigd Koninkrijk een uiterste inspanning moeten doen om gezamenlijk te blijven optrekken. Nederland trekt inderdaad op met het Verenigd Koninkrijk. Wij werken op ambtelijk niveau samen en houden elkaar goed op de hoogte. Ook op politiek niveau werken wij samen. Afgelopen maandag sprak ik voor de laatste keer de IJslandse minister van Financiën. Daarvoor had ik echter de Engelse minister van Financial Services gesproken. Hij zei dat ik namens hem mocht spreken met de IJslandse minister, zodat hij hem niet meer hoefde te bellen. Hij vond dat het in één gesprek kon. De samenwerking gaat dus uitstekend.

Straks kom ik op de 100plus-spaarders en dergelijke terug en wat wij kunnen doen. Dat is iets heel anders. Je zult dat moeten scheiden van dit stukje, namelijk het juridische depositogarantiestelsel waarvoor die lening was. Wij onderhandelen over die lening. Dat is al moeilijk genoeg. Daarnaast is er ook nog die andere problematiek. Ik vind dat het ministerie van Financiën daarbij de helpende hand moet bieden. Mij is ook verteld dat dit in het afgelopen jaar is gebeurd. Er zijn gesprekken met ambtenaren geweest en de landsadvocaat is zelfs ingezet om juridisch advies te geven aan de gedupeerde 100plus-spaarders. Mocht dit toch anders liggen, dan ben ik bereid om samen met mijn ambtenaren in overleg te treden met die groep. In de korte tijd dat ik nu minister ben, is mij verteld dat er wel degelijk support is geweest vanuit het ministerie van Financiën. Bovendien is er morgen een gesprek.

Mevrouw **Blanksma-van den Heuvel** (CDA): Ik wilde juist zeggen: plan dan alvast maar een gesprek, want mij zijn andere geluiden ter ore gekomen.

Minister **De Jager**: Voor morgen is er een gesprek gepland. Dan zal ik mijn ambtenaren om duidelijkheid laten vragen over het feit of de landsadvocaat is ingezet om de gedupeerden juridisch advies te geven. Dat is mij verteld. Ook heb ik gehoord dat onze ambtenaren hun hebben geadviseerd.

De onderhandelingen tussen de twee regeringen gaan natuurlijk over het juridische aspect van het depositogarantiestelsel, de 1,3 mld.

De **voorzitter**: Ik zag nog vingers van de heer Weekers en de heer Van Dijck. Daarna wil ik de minister gelegenheid bieden om te antwoorden, anders komen wij in tijdnood.

De heer **Weekers** (VVD): In juni heb ik in een algemeen overleg ook al eens gehoord dat er een dag later een gesprek met de gedupeerden zou worden gevoerd. Maar die gedupeerden zitten vandaag niet voor niets weer in de zaal. Ik ben dan ook erg benieuwd naar de ervaringen van de minister. Wat is er tot nu toe concreet voor deze groep gedaan? Maar daar stak ik mijn vinger niet voor op.

De **voorzitter**: Het kost ons wel weer twee minuten! Dit punt ging de minister ongetwijfeld beantwoorden. Een scherpe vraag, graag.

De heer **Weekers** (VVD): Het gaat mij erom dat ook de andere juridische kaders hierbij worden betrokken. De minister mag van mij de rentevergoeding matigen, want de VVD vindt niet dat hieraan verdiend hoeft te worden. Maar als hij iets weggeeft, moet hij wel die andere openstaande schade in de discussie betrekken. Er ligt namelijk nog voor honderden miljoenen schade bij de belastingbetaler, honderden miljoenen schade bij de banken en tientallen miljoenen bij de 100 000-plusspaarders. De minister wilde eerst 6,7% rente vragen en later 5,55%. Zolang de andere schade nog niet is geregeld, mag de minister niet zomaar de initiële claim laten vallen en teruggaan naar cost of funding.

Minister **De Jager**: Ik begrijp wel wat de heer Weekers zegt, maar wij moeten zaken ook weer niet onnodig compliceren. Het is namelijk al moeilijk genoeg om een deal te bereiken over de terugbetaling van de lening. Nogmaals: ik begrijp heel goed wat de heer Weekers zegt, maar het gaat hier over een vordering op de boedel, niet op de IJslandse overheid. Landsbanki was een private bank waaraan mensen geld hebben uitgeleend. Voor een deel was dat geld gegarandeerd door overheden en over dat stukje onderhandelen de overheden dus. Ik zal doen wat ik kan om via de private weg steun te geven aan andere gedupeerden, maar zelfs als een provincie geld heeft belegd bij deze private bank, kan ik daar in de onderhandelingen geen formeel punt van maken. De staatsgarantie strekt zich immers slechts uit tot die ruim € 20 000. We kunnen wel afspreken dat IJsland zich inspant om de boedel zo snel mogelijk op een nette en correcte manier af te wikkelen en dat de betalingen uit die boedel worden gedaan. We moeten dus een duidelijk onderscheid maken tussen de juridische en de private positie ten opzichte van de boedel.

De heer **Weekers** (VVD): Ik kan die twee posities heel goed uit elkaar houden. In zijn brief van oktober 2008 maakt de minister-president echter wel degelijk melding van een aansprakelijkheidsstelling van de IJslandse toezichthouder voor de overige schade. Ik weet dat het inhoudelijke antwoord daarop nog komt, maar ik wil nu al voorkomen dat de minister straks een hoop rente weggeeft, zonder dat die andere schadepost bij de onderhandelingen wordt betrokken.

Minister **De Jager**: Ik zal eerst het inhoudelijke antwoord geven aan de heer Weekers. Dat was toevallig net het volgende klaarliggende blad.

De **voorzitter**: Ik geef eerst het woord aan de heer Van Dijck. Daarna kunt u zonder interruptie antwoorden geven.

De heer **Tony van Dijck** (PVV): Het lijkt er toch op dat het laatste Nederlandse voorstel, met cost of funding, variabele rente, een rentevrije periode en boetevrije aflossing, volgens de minister het maximale voorstel is. Op welke gronden is dat voorstel dan afgewezen? De IJslandse regering heeft kennelijk het idee dat er nog meer uit te halen is. Heeft onderhandelen dan überhaupt nog wel zin? Moeten wij het niet over een ander boeg gooien en de toegang van IJsland tot de EU en het IMF blokkeren, totdat IJsland begint met terugbetalen?

Minister **De Jager**: Dat laatste lijkt me niet het recept om te komen tot een snelle afronding en tot een grotere bereidwilligheid van IJsland. Er was ook in de laatste dagen voor het referendum nog discussie over bepaalde juridische haken en ogen. Evenmin was duidelijk wat precies de cost of funding is, want daar moet een berekening van gemaakt worden die niet bepaald makkelijk is. Daarom noemde ik het percentage daarnet ook niet. Een aantal Amerikaanse bankiers kwam voor IJsland bijvoorbeeld met een veel lagere cost of funding dan onze mensen hadden

berekend. Nu weten onze mensen natuurlijk beter dan een Amerikaanse bankier wat wij aan Nederlands staatspapier kwijt zijn, maar hieruit blijkt wel dat er discussie over mogelijk is. Gelet op de constructieve houding van de drie regeringen kunnen we er volgens mij uitkomen. Voorwaarde is natuurlijk wel dat IJsland de principes blijft bevestigen.

De heer Weekers komt steeds weer terug op de brief over de aansprakelijkheidsstelling door de Nederlandsche Bank. Die aansprakelijkheidsstelling is toen onmiddellijk gedaan ter behoud van rechten. Omdat de analyse van de schade niet zo snel klaar kon zijn, wordt in die aansprakelijkheidsstelling dan ook geen bedrag genoemd. De Nederlandsche Bank kan echter alleen voor haar eigen schade opkomen. De brief waar de heer Weekers over sprak, ging weer over een andere brief waarin een aansprakelijkheidsstelling ter behoud van rechten werd gedaan namens de president van de Nederlandsche Bank. Het gaat daarbij om de schade die het Nederlandse depositogarantiestelsel heeft ondervonden.

Verder is het sturen van aansprakelijkheidsverklaringen alleen niet voldoende, want je moet ook onrechtmatig handelen aantonen. Een paar dagen na die deconfiture was het niet zeker hoe het zou gaan lopen. Dat is dus de reden dat die brief ter behoud van rechten is verstuurd. We zijn het erover eens dat het in IJsland raar is gelopen en dat dit niet nog een keer zou mogen gebeuren. Het is echter een tweede of er ook onrechtmatig is gehandeld; ook dat zal moeten worden aangetoond.

Een eventuele juridische procedure zou hoogstwaarschijnlijk naar IJslands recht bij een IJslandse rechter plaatsvinden en de bewijslast zou dan rusten op de Nederlandsche Bank. Misschien is in IJsland net als in Nederland de toezichthouder beperkt aansprakelijk. Toen wij daarover recentelijk in de commissie spraken zei de heer Weekers volgens mij nog dat we voorzichtig moeten zijn met de aansprakelijkheid van de Nederlandsche Bank. Ik kan me voorstellen dat sommige mensen in IJsland in het verleden dezelfde positie hebben ingenomen als de heer Weekers.

De procedures duren inderdaad lang. Een oplossing waarover is onderhandeld, verdient natuurlijk altijd de voorkeur, omdat we dan betrokken zijn bij de totstandkoming ervan. De heer Vendrik wees verder terecht op de openheid van de IJslandse economie, want ook dat speelt een rol. Dan nog het Nederlandse DGS. Nederland heeft het DGS met ongeveer 300 mln. «opgetopt». Dat geld moet uit de recovery rate van de boedel komen. Het zou kunnen dat dit niet helemaal gaat lukken, want het is nog onzeker hoeveel geld er uit de boedel komt. Dan kunnen we altijd nog gaan procederen, maar dat zal zeer lang duren, zonder dat duidelijk is wat de uitkomst zal zijn. Met het oog daarop heeft de Nederlandsche Bank dus die brief voor behoud van rechten verstuurd. Op dit moment weten we echter nog niet wat de uiteindelijke schade zal zijn.

De heer Weekers vroeg of de Nederlandse inleenrente onvoldoende is. Ik heb die vraag daarnet al uitgebreid beantwoord: wij bekijken ook of cost of funding een oplossing is.

Mevrouw Blanksma had het over de betrokkenheid van een Amerikaanse advocaat bij de onderhandelingen. Ik heb daarover ook iets gelezen in een landelijk dagblad. Bij de onderhandelingen is inderdaad een derde commerciële partij aangeschoven. Dat heeft de sfeer en de oplossingsgerichtheid van het onderhandelingsproces niet bespoedigd, want in Amerika heerst een heel andere cultuur dan in Europa. Het was dan ook geen prettige situatie. Om misverstanden te voorkomen herhaal ik maar wel dat de gesprekken tot nu toe in een goede sfeer zijn verlopen, zowel op ambtelijk als op politiek niveau. Ik hoop dan ook nog steeds dat we eruit zullen komen.

Mevrouw Blanksma vroeg ook nog of IJsland naar het Europese hof wil. Bij een verschil van mening kan IJsland rechtstreeks, of Nederland en het Verenigd Koninkrijk via de Europese Commissie, een klacht indienen bij het Gemengd Comité. Als het Gemengd Comité er vervolgens niet

uitkomt, kunnen IJsland en de Europese Commissie het geschil gezamenlijk voorleggen aan het Hof van Justitie van de Europese Unie. Wat heeft het ministerie de afgelopen tijd voor de 100 000-plusspaarders gedaan? De spaarders van Icesave zijn via het depositogarantiestelsel gecompenseerd tot maximaal € 100 000. De uitkering is door mijn ambtsvoorganger dus al verhoogd, want aanvankelijk was er sprake van een maximum van € 40 000. Van die verhoging, een zeer ruimhartig gebaar van de heer Bos, hebben de 100 000-plusspaarders dus ook profijt gehad. Hoe schrijnend individuele gevallen ook zijn, Icesavespaarders zijn uiteindelijk dus beter behandeld dan onder het maximum van € 40 000, het maximum waaronder zij hun spaargeld aanvankelijk bij Icesave hadden ingelegd.

Voor vorderingen boven de € 100 000 zijn spaarders zelf verantwoordelijk. Zij moeten zich met hun preferente vordering dan ook tot de boedel van Landsbanki wenden. Deze boedel wordt momenteel afgewikkeld en samen met de Nederlandsche Bank volg ik of dat proces ordentelijk en volgens de internationale spelregels verloopt. Het ministerie is hierbij dus wel degelijk betrokken.

Medewerkers van mijn ministerie hebben inmiddels een behoorlijk aantal gesprekken gevoerd met de 100 000-plusspaarders. Dat is mede gebeurd om zeker te zijn van een goede informatie- en kennisuitwisseling. Morgen vindt er weer zo'n gesprek plaats. Ik zal mij ervan vergewissen waarom de groep van 100 000-plusspaarders deze gesprekken als teleurstellend heeft ervaren. Dat kan ermee te maken hebben dat ze toch verwachten door Nederland schadeloos te zullen worden gesteld. Het is mij met andere woorden niet duidelijk of de teleurstelling daardoor is ingegeven of door de wens meer advies en hulp van het ministerie te krijgen. Als dat laatste het geval is, betreur ik dat, want ik vind dat wij dat wel moeten doen. Als het de afgelopen tijd niet goed is gegaan, zal ik bespoedigen dat hierin verbetering komt.

Ik ga dus onderzoeken waar die teleurstelling vandaan komt. Het zal morgen in het gesprek ook zeker aan de orde komen, net als de vraag wat het ministerie van Financiën nog meer zou kunnen doen en wat mijn ambtsvoorganger heeft gedaan. Ik moet hier echt eerst dieper induiken voordat ik een eindoordeel geef, want ik heb tot nu toe alleen maar gehoord dat het ministerie veel support heeft verleend. Als blijkt dat het beter kan, binnen de door mij aangegeven randvoorwaarden, waaronder die grens van € 100 000, zal ik bezien hoe wij dat gaan doen. De commissie kan ervan verzekerd zijn dat ik mij daarbij redelijk en constructief zal opstellen.

De onderhandelingen en de Europese Unie. Ik verwijs daarvoor naar de brief van minister Verhagen van 2 maart. In het avis staat de Commissie ook stil bij de EER-verplichtingen van IJsland. Verder dringt de Europese Commissie aan op het verbeteren van de organisatie en het functioneren van het toezicht op de financiële sector in IJsland. Dat is natuurlijk allemaal heel positief. Een en ander laat onverlet dat Nederland heeft aangegeven dat IJsland aan alle verplichtingen moet doen, waaronder het depositogarantiestelsel.

Het avis is nog niet geagendeerd voor Brussel. Ik kan dan ook tegen de heer Weekers zeggen dat de Nederlandse regering niets onomkeerbaars zal doen. Volgende week, 18 maart, spreekt de minister van Buitenlandse Zaken met de Kamer. Tot dat moment gebeurt er dus niets onomkeerbaars, wat betekent dat de Kamer alle ruimte heeft om in te zoomen op het onderhandelingsproces.

Mevrouw Blanksma vroeg wie namens Nederland met IJsland onderhandelt. Mijn rechter buurman is de hoofdonderhandelaar voor Nederland in de gesprekken met IJsland en Londen. Hij wordt daarbij zo nodig geflankeerd door andere experts. Het VK beschikt over een eigen ambtelijke delegatie. Er wordt op verschillende plekken onderhandeld, maar de laatste weken vonden de meeste gesprekken in Londen plaats. Zo

nu en dan is er telefonisch contact. Ik ga ervan uit dat mijn ambtsvoorganger dergelijke contacten ook zal hebben gehad. Probleem bij de onderhandelingen met IJsland is dat wij niet alleen te maken hebben met de IJslandse regering. De regering van IJsland is welwillend, maar indirect onderhandelen wij ook met een IJslandse president, die zich eerder zo onafhankelijk voelt dat hij weigerde om zijn handtekening te zetten onder een door het parlement aangenomen wet. Verder heeft de oppositie ook grote invloed, overigens ondanks het feit dat een meerderheid voor een akkoord is. De oppositie krijgt die invloed, doordat men ernaar streeft om een meer dan een minimummeerderheid te krijgen voor het akkoord. Dat is nodig, omdat men anders weer tegen de president aanloopt, de man die dus al eerder weigerde zijn handtekening te zetten. Dat is overigens niet alleen voor ons lastig onderhandelen, maar ook voor de IJslanders zelf. De IJslandse delegatie moet daardoor namelijk wel eens zeggen: wij zijn het wel met jullie eens, maar een minderheid in ons parlement niet.

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Het verzet komt ook daar dus van de rechtse partijen.

Minister **De Jager**: Ik vind het altijd weer bewonderenswaardig dat de heer Vendrik vrijwel alles in een links/rechts-schema weet te trekken. Ik probeer mij daar verre van te houden, want ik zie geen enkele aanleiding om te veronderstellen dat dit hier gepast is. Het waren in ieder geval geen christendemocraten! Het «probleem» lijkt namelijk vooral te zitten bij de Progressieve Partij en de Onafhankelijkheids Partij.

Waarom wordt de boedel niet verkocht? Een vraag van de heer Van Dijck. Die moet natuurlijk verkocht worden, maar als je dat te snel doet, gaat dat wel weer ten koste van je recovery rate. Je moet het dus voortvarend verkopen, zonder het af te raffelen. Doe je dat wel, dan wordt de boedel ongetwijfeld tegen een te lage prijs verkocht. En zeker de 100 000-plusspaarders zijn gebaat bij een zo hoog mogelijke recovery rate van de boedel van Landsbanki. Nederland zet dus in op een voortvarend proces, zonder dat het een uitverkoop wordt.

De heer Van Dijck vroeg naar de positie van de bijkantoren. Daarover heb ik al eerder met de Kamer van gedachten gewisseld. In Europa geldt nu eenmaal dat een financiële onderneming met een vergunning van het land van vestiging diensten kan aanbieden in een andere lidstaat, ook door middel van een bijkantoor. Dit geldt ook voor de Europese Economische Ruimte, de EER. Deze regeling is belangrijk voor de interne markt, maar wij hebben mede door de gebeurtenissen rond Landsbanki allemaal moeten constateren dat het toezicht in zo'n geval te sterk leunt op het toezicht van een in een ander land gevestigde toezichthouder. Deze constatering zal zeker consequenties hebben voor de manier waarop wij hiermee in de toekomst om zullen gaan.

Kan de Nederlandsche Bank Icesave uitsluiten van het DGS? Zo vraagt de heer Van Dijck. Wij beschikken niet over de juridische middelen om dat te doen. Dat staat overigens ook in het rapport van Du Perron over de rol van de Nederlandsche Bank bij Icesave.

Is er sprake van indirecte discriminatie door de splitsing van Landsbanki? Een aantal leden, onder wie de heer Irrgang, heeft deze vraag gesteld. Op 7 oktober 2008 werd Landsbanki onder de curatele van de IJslandse overheid gesteld. Vervolgens is de bank opgesplitst in een New Landsbanki en een Old Landsbanki. Naar de nieuwe bank zijn over het algemeen de tegoeden die in IJsland waren geplaatst, overgegaan. De buitenlandse tegoeden zijn in de oude bank achtergebleven en deze tegoeden zullen uiteindelijk in een faillissementsprocedure worden afgewikkeld. Het is overigens wel de bedoeling dat New Landsbanki een adequate vergoeding betaalt aan Old Landsbanki voor alle overgenomen bezittingen. Op dit moment is het proces om de vergoeding te bepalen in volle

gang. Omdat het belangrijk is voor de 100 000-plusspaarders, volgt het ministerie van Financiën dit proces met veel belangstelling. Over de vraag of er sprake is van schending van het non-discriminatiebeginsel verschillen de juristen van mening. Het is dan ook een complex verhaal. Belangrijk hierbij is of de maatregelen die IJsland indertijd heeft genomen, adequaat en proportioneel waren. Gegeven de omstandigheden rond deze zaak is een eenduidig antwoord hierop niet zomaar te geven. Het staat belanghebbende partijen uiteraard vrij deze vraag aan de rechter voor te leggen. Ik heb begrepen dat de belangenvereniging Icesaving een klacht heeft ingediend bij de EFTA. Over de uitkomst van deze procedure kan ik uiteraard helemaal niets zeggen. Voorzitter. Daarmee heb ik de vragen volgens mij beantwoord.

De voorzitter: Een blik op de klok leert dat er nog tijd is voor een korte tweede termijn.

De heer **Weekers** (VVD): Voorzitter. Eigenlijk zijn wij niet zo heel veel verder gekomen. Wij wisten namelijk al dat IJsland op zichzelf erkent dat die 1,3 mld. moet terugkomen. De vraag is echter nog steeds hoe hoog de rente zal zijn en wanneer IJsland begint met terugbetalen. Ik heb mij steeds op het standpunt gesteld dat de schade vergoed moet worden en dat Nederland daaraan niets hoeft te verdienen. Om die reden worden wat mij betreft alleen de cost of funding met wellicht een buitengewone kleine kostenopslag doorberekend, als het geld maar terugkomt.

Tegelijkertijd moeten wij wel oog houden voor de totale schade en niet alleen voor die 1,3 mld. De minister zegt nu coulant te willen omgaan met het rentepercentage dat aanvankelijk was vastgesteld op 6,7 en later op 5,55 was vastgesteld. Als dat percentage verder omlaag gaat, dan zal ook het dossier tussen de 1,3 en 2 mld. moeten worden meegenomen. Ik besef overigens dat het daardoor een andere juridische casus wordt en dat het de zaak zal bemoeilijken. Als de minister een simpeler oplossing weet, bijvoorbeeld goede afspraken over de rente, dan is dat misschien uiteindelijk wel verkieselijk.

De minister-president heeft in zijn brief van 10 oktober 2008 gerefereerd aan de mogelijkheid van een andere juridische casus. Het valt mij tegen dat daarmee sindsdien niets is gedaan. Ik heb namelijk begrepen van de minister van Financiën dat het is gebleven bij een kort briefje met de inhoud: wij stellen u aansprakelijk om onze rechten te sauveren. In de afgelopen anderhalf jaar is helemaal niets gedaan om de claim van de Nederlandse Bank te substantiëren. Dat vind ik een groot gemis en mijn vraag aan de minister is dan ook: gaat hij dit alsnog doen? Als er onvoldoende grond blijkt te zijn voor deze claim of als de bijbehorende procedure erg omslachtig blijkt, dan kun je namelijk altijd nog besluiten om er niets mee te doen. Die beslissing kan en mag je echter pas nemen als duidelijk is hoe hard deze juridische claim is.

Ik had het voornemen om het verslag van dit algemeen overleg op de plenaire agenda te zetten. Dat betreft dan vooral het eerste deel van mijn bijdrage in tweede termijn. Ik hoop echter dat de minister gaat toezeggen dat hij die andere juridische casus gaat substantiëren, want dan is een VAO wellicht niet nodig.

Ik krijg graag de bevestiging dat de Kamer de toetredingsonderhandelingen met IJsland in alle vrijheid op 18 maart met minister Verhagen kan bespreken. Als ik die bevestiging krijg, zal ik niet op dit overleg vooruitlopen. Ik krijg al met al wel sterk de indruk dat Nederland het slachtoffer is van een intern politiek spel dat op IJsland wordt gespeeld. En de minister moet dan ook zijn rug recht houden.

Mijn laatste vraag: wat is er gedaan voor de 100 000-plusspaarders? Het valt mij tegen dat de minister hierop eigenlijk geen antwoord kan geven. Ik vraag hem dan ook om de toezegging dat hij de Kamer een

feitenrelaas zal doen toekomen, waaruit duidelijk wordt wanneer er wat concreet voor deze mensen is gedaan. Ik vraag hiermee dus niet naar de topping-up tot € 100 000, want die is al sinds oktober 2008 bekend. Wat is er daarna gedaan om hun claim en hun positie in IJsland te versterken?

De heer **Tang** (PvdA): Uw positie is mij toch niet helemaal duidelijk. Wilt u nu echt de schuld van IJsland met de helft vergroten? Krijgt de minister verder van u niet de ruimte om iets met de rente te doen? Die rente kan namelijk omlaag als wij zouden kiezen voor cost of funding.

De heer **Weekers** (VVD): Nederland mag wat mij betreft soepel zijn bij het vaststellen van de schade, mits alle schade die door Nederland is geleden, maar bij het dossier wordt betrokken. Zo simpel is het! Ik heb altijd gezegd: De schade moet worden verhaald op IJsland en aan de rente hoeven wij niets te verdienen.

Mevrouw **Blanksma-van den Heuvel** (CDA): Voorzitter. Mij is ook niet duidelijk wat de VVD-fractie echt wil met de schade. Wat bedoelt de heer Weekers met andere woorden met «schade»?

De heer **Weekers** (VVD): Wat is de schade? Dat is niet alleen de 1,3 mld., maar ook het verschil tussen die 1,3 mld. en de krappe 2 mld. schade die in Nederland is blijven liggen. In eerste termijn heb ik aangegeven bij welke groepen die schade is blijven liggen. Dat zijn de belastingbetalers, de banken, de 100 000-plusspaarders en de lagere overheden en bedrijven, die niet onder het depositogarantiestelsel vallen. Die schade moet een onderdeel gaan vormen van de besprekingen met IJsland als een voorwaarde om te komen tot een lager rentepercentage.

De **voorzitter**: Mevrouw Blanksma. Dit gaat natuurlijk ten koste van uw tijd, want u begint met een vraag aan de heer Weekers en die mag dan natuurlijk antwoorden.

Mevrouw **Blanksma-van den Heuvel** (CDA): Voorzitter. Ik bedank de minister van Financiën voor de uitgebreide beantwoording van de vragen. Het is duidelijk dat wij in een complexe situatie zitten. Niet duidelijk is waar wij nu precies staan, maar dat is door de complexiteit van de situatie natuurlijk ook maar moeilijk aan te geven. Ik heb daarvoor dus begrip, maar het moet wel duidelijk zijn dat de CDA-fractie de minister de benodigde onderhandelingsruimte geeft, zolang het Nederland maar niets kost. Deze affaire mag de belastingbetaler namelijk niets gaan kosten. Rechtsom of linksom zal het geld moeten worden terugbetaald. De prioriteit moet daarbij liggen bij de 1,3 mld. Verder mag Nederland niet de dupe worden van een intern politiek spel van de IJslanders. De Nederlandse regering moet zich daarvan distantiëren en op een zakelijk wijze proberen om de tegoeden terug te krijgen.

Ten slotte roep ik de minister op om een maximale inspanning te verrichten voor de andere schadeclaims. Ik zou dan ook graag een feitenrelaas krijgen van de inspanningen die zijn verricht om de gedupeerden te helpen. Wat is er de afgelopen jaren gedaan? Wat waren de verwachtingen van de gedupeerden bij de hulp van het ministerie? De gedupeerden noemen zelf falend toezicht, juridische bijstand en een aantal kwesties die vandaag niet aan de orde zijn geweest. Ik wil niet vooruitlopen op het gesprek dat morgen plaats zal vinden, maar ik zou het wel op prijs stellen dat de minister ons dat feitenrelaas en een verslag van het gesprek van morgen toezegt. Dan weten wij eindelijk waar de gedupeerden staan.

De heer **Tang** (PvdA): De CDA-fractie onderschrijft dus niet de stelling dat de schade buiten het DGS ook bij de onderhandelingen moet worden

betrokken? Het is en blijft het uitgangspunt van de CDA- fractie dat de hoofdsom van de verstrekte lening moet terugkomen? Zo ja, dan verschilt u op dit punt dus van mening met de woordvoerder van de VVD-fractie.

Mevrouw **Blanksma-van den Heuvel** (CDA): Ik ben heel helder geweest. Het is een complexe situatie en dan moet de haalbaarheid van de deal voorop staan. Daarbij is het onze prioriteit dat die 1,3 mld. wordt terugbetaald, wat betekent dat de andere schadeclaims mee mogen worden genomen, mits ze een goed eindresultaat niet in de weg staan.

De heer **Irrgang** (SP): Voorzitter. Als ik de ronkende taal van de heer Weekers over schadeclaims hoor, denk ik toch: gaat de minister ook een schadeclaim van 1000 mld. naar de Liberale Internationale sturen? Daar komt de financiële crisis namelijk uiteindelijk wel vandaan! Wij moeten nu wereldwijd de liberale puinhopen opruimen. Als de minister dan toch schadeclaims van de heer Weekers moet versturen, laten wij dan niet de vrienden van de heer Weekers vergeten!

De heer **Weekers** (VVD): En nu weer even serieus!

De heer **Irrgang** (SP): Ik krijg maar weinig reactie. Jammer.

De heer **Weekers** (VVD): Ik zei: nu even serieus.

De heer **Irrgang** (SP): Ik ben serieus en als dit uw reactie is, dan ...

De heer **Weekers** (VVD): Dat plaatst de rest van uw betoog in een ander daglicht.

De heer **Irrgang** (SP): Ik denk dat de heer Weekers zich toch maar eens in de geschiedenis van de financiële crisis moet verdiepen en zeker in die van IJsland. Als er ergens een hyperliberaal beleid is gevoerd, dan is het namelijk wel in IJsland. Als hij dan hier zo'n grote broek aantrekt over het versturen van schadeclaims, zou hij misschien toch ook eens bij zijn eigen gedachtegoed te rade moeten gaan!

De **voorzitter**: Ook voor de heer Irrgang geldt: als de temperatuur stijgt, spreek dan vooral via de voorzitter.

De heer **Weekers** (VVD): De communistische heilstaat is zeker de oplossing voor IJsland.

De heer **Irrgang** (SP): De communistische heilstaat is in ieder geval niet verantwoordelijk voor deze crisis. Die verantwoordelijkheid ligt toch echt bij het gedachtegoed van de heer Weekers.
Voorzitter. In IJsland moet nu een linkse regering de puinhopen van rechts opruimen. Ik begrijp heel goed dat dit moeilijk ligt. Ik vind dan ook dat de heer De Jager zijn ministerschap goed begint door niet alle onderhandelingsruimte in te leveren en vast te houden aan de nodige flexibiliteit. Ten slotte hoop ik dat de relaties met IJsland, die sinds de plundering van Dorestad in 863 niet zo slecht zijn geweest, in de komende maanden en weken zullen verbeteren.
Voorzitter. Ik vergeet toch nog iets. Er is morgen een gesprek met de 100 000-plusspaarders. Wellicht wordt er nog een VAO aangevraagd. Als dat VAO er niet komt, is de minister dan ook bereid om de Kamer een kort briefje te sturen over de resultaten van dit gesprek?

De heer **Tang** (PvdA): Voorzitter. Ik ben blij dat de minister zich niets aantrekt van de ronkende taal van de VVD. De heer Weekers probeert met stoerdoenerij duidelijk te maken dat hij opkomt voor de belastingbetaler,

terwijl diezelfde belastingbetaler juist in de problemen is gekomen door de liberalisering die de VVD voorstaat. Vanavond spreken wij nog over het VVD-spel rond DSB en de VVD kan dus niet echt weglopen voor haar verantwoordelijkheid. Maar genoeg over de VVD: ik ben gewoon blij dat de minister zo verstandig is om zich van de VVD weinig aan te trekken en dat hij vasthoudt aan het ingezette beleid. Dat wil zeggen: de hoofdsom moet terug onder redelijke en billijke voorwaarden. Het kan namelijk niet de bedoeling zijn dat de IJslandse economie ten onder gaat. Ik heb mijn zorgen over de staat van de IJslandse economie in eerste termijn al uitgesproken. Ik weet overigens niet of de cijfers van de minister kloppen, maar ook al kloppen ze wel, dan nog is de toekomst van de IJslandse economie ongewis. En door het Icesavedebacle zijn wij daarbij wel betrokken.

Ik sluit mij aan bij het verzoek van de heer Irgang om een verslag van het gesprek met de 100 000-plusspaarders. Deze gedupeerden verdienen onze bijzondere aandacht, ook al willen en kunnen wij ze niet direct compenseren.

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Voorzitter. Ik sluit mij van harte aan bij mijn progressieve vrienden. Dat mondiale casino is inderdaad een uitvinding van de heer Weekers en zijn vriendjes. Als er iemand moet betalen, dan zijn zij het wel. Ik hoorde buiten de microfoon iets zeggen over geitenwollen sokken: die droeg de heer Scheringa elke dag. Hij was daar trots op, maar goed: ook dat is bij de VVD beter bekend dan bij ons. Voorzitter. Het lijkt mij net als de minister verstandig dat hij in alle redelijkheid een goede deal gaat proberen te sluiten, een deal die recht doet aan alle belangen. Ga daarmee door! De minister krijgt er in ieder geval van de GroenLinks-fractie alle ruimte voor. Ik begrijp verder goed waarom hij zijn onderhandelingspositie niet wil vrijgeven. Dat hoeft hij ook helemaal niet te doen. Als hij terugkomt met een deal met daarin een vergoeding voor de uitstaande lening in de buurt van de cost of funding, dan zal de minister mij niet horen klagen.

Met de demissionaire minister van Buitenlandse Zaken, de heer Verhagen, moeten wij nog maar eens een goed gesprek hebben over de onderhandelingen over de toetreding van IJsland tot de EU. In dat gesprek moeten wij hem dan gelijk maar weer eens herinneren aan zijn status! Ik zout mijn opmerkingen over de toetredingsonderhandelingen voorlopig dus nog maar even op.

Ik krijg graag meer helderheid over de opstelling van Nederland tegenover een rol van het IMF bij IJsland. Het zou best wel eens kunnen zijn dat de ophef hierover in IJsland vooral ketelmuziek is, maar hoe dan ook: misbruikt Nederland het IMF nu wel of niet om er een deal doorheen te jassen? Ik vraag dat zo nadrukkelijk, omdat het evident is dat er een IMF-pakket voor IJsland moet komen. Maar ook hier horen redelijkheid en billijkheid de hoofdlijn te zijn.

De minister opende zijn betoog met een duiding van de Icesaveschuld in verhouding tot de omvang van de IJslandse economie. Ik wil niet terechtkomen in scenario's met een onhoudbare schuld, maar ik wijs er wel op dat het IJslandse bbp ongeveer 10 mld. per jaar bedraagt en de schuld 4,3 mld. Vertaald naar Nederlandse begrippen gaat het in onze situatie maar liefst om een nieuwe buitenlandse schuld van ongeveer 280 mld.! Ik kan mij voorstellen dat dit in Nederland zacht gezegd tot de nodige ongerustheid zou leiden en ik vraag de minister dan ook om enig mededogen te hebben met de IJslandse positie. Ik geloof echter dat dit wel goed zit.

Ten slotte ben ook ik benieuwd naar het gesprek dat morgen zal plaatsvinden. Uit het schriftelijke overleg heb ik opgemaakt dat er weliswaar gesprekken zijn gevoerd met de 100 000-plusspaarders, verenigd in Icesaving, maar dat beide partijen het er niet over eens konden worden of het wel of geen nuttige gesprekken waren. Misschien kan de minister

hierover nu al iets meer zeggen. Is Icesaving verder de eerstaangewezen om een juridische procedure te starten over de boedel van Landsbanki? Zo ja, dan lijkt het mij niet meer dan passend dat het ministerie van Financiën Icesaving in dit juridische gevecht bijstaat. Mijn allerlaatste vraag: is de minister bereid om de Kamer een kort verslag van het gesprek naar de Kamer te sturen?

Minister De Jager: Voorzitter. Ik begin met het verzoek om een toezegging over de manier waarop ik omga met de schade boven de 1,3 mld. Ik heb inderdaad gezegd dat wij de onderhandelingen niet moeten bemoeilijken met deze problematiek. Tegelijkertijd moeten wij wel de helpende hand toesteken aan de mensen en partijen die hiervan de dupe zijn. Ik zeg toe dat ik de Kamer hierover een brief zal sturen. Daarin zal ik ingaan op de vraag wat de Nederlandsche Bank heeft gedaan sinds de door de heer Weekers genoemde brief is verstuurd. Het is namelijk niet zo dat de Nederlandsche Bank sindsdien stil heeft gezeten. Integendeel, DNB heeft zich actief beziggehouden met de boedel. Afgezien van de vraag of er sprake is geweest van een onrechtmatige daad, is het het belangrijkste dat wij ons concentreren op de boedel. De boedel kan het meeste soelaas bieden voor het door de heer Weekers aangeduide tweede deel. De boedel is van Landsbanki en de mensen die meer dan € 100 000 op een spaarrekening van die bank hebben gestort, hebben gewoon recht op een fair deel van de opbrengst van de boedel. DNB werkt daaraan, maar zoals gezegd zal ik hierop dieper ingaan in de brief. In deze brief zal ik verder een impressie geven van het gesprek dat morgen plaatsvindt. Overigens hebben er al eerder gesprekken plaatsgevonden met de 100 000-plus-categorie. Ik zal verder aangeven wat wij nog meer denken te kunnen doen, waarbij ik erop wijs dat wij deze mensen niet kunnen compenseren.

De heer Vendrik vraagt om redelijkheid en billijkheid. Dat is en blijft inderdaad mijn uitgangspunt.

Nederland en het VK hebben geen blokkerende minderheid binnen het IMF. Het is dus echt niet zo dat Engeland en Nederland met z'n tweeën iets tegen zouden kunnen houden. Overigens moet de heer Vendrik hierbij wel in het oog houden dat het ook voor het IMF belangrijk is dat een land duidelijk maakt dat het zijn internationale verplichtingen nakomt. Het IMF is immers juist gebaseerd op vertrouwen. Als er iets misgaat met een land, komt het IMF in actie. Het trackrecord van het IMF bij terugbetalingen is zeer goed, omdat het er zeer strak de hand aan houdt dat het desbetreffende land alle medewerking verleent. Het IMF wil namelijk ook zijn leningen gewoon terugkrijgen. Het depositogarantiestelsel is juist ingesteld om de financiële stabiliteit te bevorderen en het IMF zal er dan ook van uit moeten kunnen gaan dat een land zijn internationale verplichtingen nakomt.

Mevrouw **Blanksma-van den Heuvel** (CDA): Het feitenrelaas.

Minister De Jager: In de brief zal ik, behalve een impressie van het gesprek van morgen, een feitenrelaas opnemen. Als ik denk dat ik iets kan verbeteren, zal ik dat zeker ook aangeven in de brief. Ik moet mij daar wel eerst in verdiepen. Bovendien is er al heel veel gedaan. Dat alles laat onverlet dat wij deze groep op allerlei manieren support moeten geven, waarbij ik niet de verwachting wil wekken dat de overheid deze mensen gaat compenseren. Dat kunnen wij namelijk niet.

De voorzitter: De heer Van Dijk heeft aangekondigd dat hij mogelijk kerwijs een VAO gaat aanvragen. Ik weet niet of hij dat nog gaat doen, maar dat merken wij vanzelf.